

# INFORMATIU MUSEUS

REVISTA DE RECERCA I DE DIVULGACIÓ CULTURAL DELS MUSEUS DE REUS

època III, núm. 38, novembre de 2007

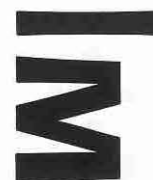
DEL SEGLE XVIII A INTERNET 2 / NOTES SOBRE LA RESTAURACIÓ DE *CRETINETTI RE DEI LADRI* (1909) I *LAS FIESTAS DE REUS EN HONOR DE NTRA. SRA. DE LA MISERICORDIA* (1929) / *LAS FIESTAS DE REUS EN HONOR DE NTRA. SRA. DE LA MISERICORDIA* (1929) / A L'ENTORN DE L'ONOMÀSTICA I D'ALGUNES PARTICULARITATS SUBSTANCIALS / EL RACÓ DE CARME PUYOL / EL XVIII, UN SEGLE DE CANVIS / JOSEP DE BOFARULL I GAVALDÀ, UN EMPRESARI REUSENC DEL SEGLE XVIII / NIVELLS DE RIQUESA DELS ARTISTES REUSENC EN EL SEGLE XVIII, A TRAVÉS DE FONTS FISCALS / EL PRESIDENT DEL PARLAMENT, EN LA PRESENTACIÓ DEL CATÀLEG *CARTELLS DE LA SEGONA REPÚBLICA, 1931-1939* / ELS TRAÇOS DE MACARIO GÓMEZ I UN TALLER SOBRE FOTOGRAFIA HISTÒRICA, AL CIMIR / CAL MASSÓ VIU UNA TARDOR CARREGADA D'ACTIVITAT / EL CIMIR S'INCORPORA A L'OFERTA DE TALLERS DELS MUSEUS DE REUS / MEMORIMAGE 2007 ARRIBA AMB MÉS TREBALLS A CONCURS / RESSENYES / ENTREVISTA: NÚRIA BALLESTER / BREUS / AGENDA

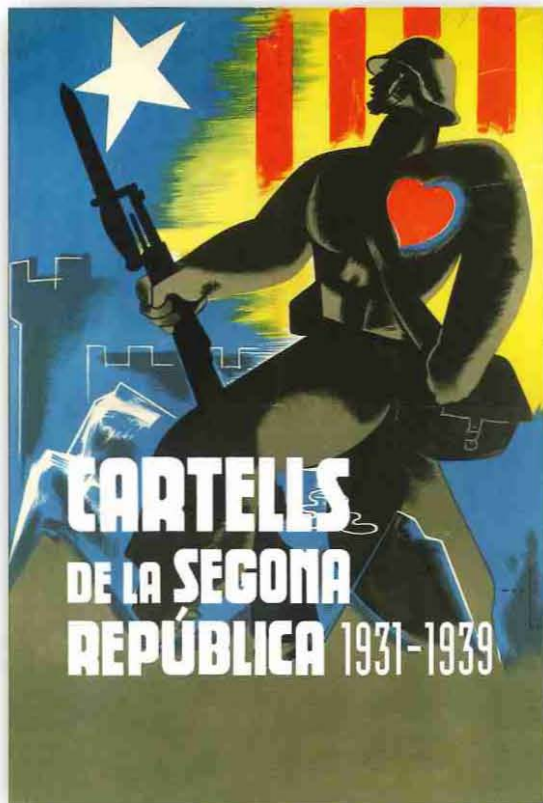


INSTITUT MUNICIPAL  
DE MUSEUS  
REUS

Raval de Santa Anna, 59  
43201 REUS

FOTOGRAMA DEL FILM *LAS FIESTAS DE REUS EN HONOR DE NTRA. SRA. DE LA MISERICORDIA* (1929).  
ARXIU IMMR.





## CARTELLS DE LA SEGONA REPÚBLICA 1931-1939

ACONSEGUIU-LO  
ALS MUSEUS DE REUS I  
A LES PRINCIPALS LLIBRERIES



MUSEU D'ARQUEOLOGIA  
SALVADOR VILASECA  
REUS



MUSEU  
D'ART I HISTÒRIA  
REUS



CENTRE D'ART  
CAL MASSÓ  
REUS

C. de Pròsper de Bofarull  
43202 REUS  
Tel. 977 010 664



CENTRE DE LA IMATGE  
MAS IGLESIAS  
REUS

C. de Jaume Vidal i Alcover, 6  
Parc de Mas Iglesias  
43204 REUS  
Tel. 977 010 665

### Crèdits

#### Edita:

Institut Municipal  
de Museus de Reus  
Raval de Santa Anna, 59  
43201 REUS  
Tel. 977 345 418  
Fax 977 345 249  
info.museus@reus.net  
www.reus.net/museus/

#### Director:

Jordi Suárez

#### Coordinació:

Jaume Massó

#### Projecte gràfic:

Pragma General d'Edicions, SL

#### Impressió:

Anfigrat, SA

#### Copyright:

Dels textos, els autors respectius; de  
les imatges, els autors respectius.

#### Tiratge:

1.500 exemplars

#### Dipòsit legal:

T-582-94



MUSEU D'ARQUEOLOGIA  
SALVADOR VILASECA  
REUS

Raval de Santa Anna, 59  
43201 REUS  
Tel. 977 010 660



MUSEU  
D'ART I HISTÒRIA  
REUS

Plaça de la Llibertat, 13  
43201 REUS  
Tel. 977 010 662



CENTRE D'ART  
CAL MASSÓ  
REUS

C. de Pròsper de Bofarull  
43202 REUS  
Tel. 977 010 664



CENTRE DE LA IMATGE  
MAS IGLESIAS  
REUS

C. de Jaume Vidal i Alcover, 6  
Parc de Mas Iglesias  
43204 REUS  
Tel. 977 010 665

### Sumari

- [ 3 ] **Editorial**  
DEL SEGLE XVIII A INTERNET 2
- [ 4 ] **La peça**  
NOTES SOBRE LA RESTAURACIÓ DE *CRETINETTI RE DEI LADRI* (1909) I *LAS FIESTAS DE REUS EN HONOR DE NTRA. SRA. DE LA MISERICORDIA* (1929)  
*LAS FIESTAS DE REUS EN HONOR DE NTRA. SRA. DE LA MISERICORDIA* (1929)
- [ 6 ] **Aportacions**  
A L'ENTORN DE L'ONOMÀSTICA I D'ALGUNES PARTICULARITATS SUBSTANCIALS
- [ 9 ] **El racó de...**  
CARMÉ PUYOL
- [ 10 ] **Tema central**  
EL XVIII, UN SEGLE DE CANVIS  
JOSEP DE BOFARULL I GAVALDÀ, UN EMPRESARI REUSENC DEL SEGLE XVIII  
NIVELLS DE RIQUESA DELS ARTISTES REUSENC EN EL SEGLE XVIII, A TRAVÉS  
DE LES FONTS FISCALS
- [ 22 ] **Del museu**  
EL PRESIDENT DEL PARLAMENT, EN LA PRESENTACIÓ DEL CATÀLEG  
*CARTELLS DE LA SEGONA REPÚBLICA, 1931-1939*  
ELS TRAÇOS DE MACARIO GÓMEZ I UN TALLE SOBRE FOTOGRAFIA...  
CAL MASSÓ VIU UNA TARDOR CARREGADA D'ACTIVITAT  
EL CIMIR S'INCORPORA A L'OFERTA DE TALLERS DELS MUSEUS DE REUS  
MEMORIMAGE 2007 ARRIBA AMB MÉS TREBALLS A CONCURS
- [ 27 ] **Ressenyes**  
RECULL DE LA BAIXA SEGARRA  
HISTÒRIA DE L'INDEPENDENTISME CATALÀ
- [ 28 ] **Entrevista**  
NÚRIA BALLESTER
- [ 30 ] **Breus**
- [ 31 ] **Agenda**



## DEL SEGLE XVIII A INTERNET 2

JORDI SUÁREZ  
Director



CENTRE D'ART CAL MASSÓ. FOTO: F. X. CABRERO / IMMR.

**E**l número 38 de *l'Informatiu museus* dona força pes a la reflexió sobre un dels períodes crucials de la història de la nostra ciutat, el segle XVIII. Es tracta d'un període de canvis importants, com la reforma urbanística que acaba amb les velles estructures de la ciutat medieval, i també modificacions en el funcionament socioeconòmic de la població. D'aquestes transformacions, Reus en surt impulsada, sobretot per la repercussió en el món del comerç i perquè es posen les bases de l'esclat industrial del XIX. Per entendre la configuració del Reus contemporani –ens diu un dels articles que us oferim– cal observar l'important punt d'inflexió que viu la ciutat durant el segle XVIII.

Com a peça destacada vinculada als fons de l'IMMR, en aquest número hem volgut fixar-nos en les importants pel·lícules del principi del segle XX que s'han restaurat recentment a la Filmoteca de Catalunya. Un text de Rosa Cardona, conservadora de la Filmoteca, ens explica el procés de millora i d'arranjament d'aquestes pel·lícules. Aquests films es podran veure, ja recuperats, en primícia i com a ocasió excepcional, durant la sessió de cloenda del Festival Memòria 2007, el dia 23 de novembre al Teatre Bartrina, dins la secció Sala Reus del festival. Precisament donem compte de la programació del festival en un altre article, en què ressaltem alguns dels treballs i sessions més destacats i que us recomanem de no perdre-us si sou amants del cinema, la televisió, la història i l'art en general. Aquest any hi haurà dos espais nous on es desenvoluparà el festival: el Centre d'Art Cal Massó i la Sala Santa Llúcia.

Pel que fa a altres activitats de l'IMMR que trobareu reflectides en la publicació, cal esmentar que al Centre

de la Imatge Mas Iglesias (CIMIR) encara es pot visitar la mostra *Mac: traços de cinema*, i que el mateix CIMIR ha organitzat al principi de novembre un taller d'introducció a la fotografia històrica, una experiència que pot ser molt profitosa per a aquells aficionats i professionals que vulguin conèixer les tècniques més tradicionals dels pioners de la fotografia.

En el cas del Centre d'Art Cal Massó, cal esmentar que el projecte de l'Anella Cultural és ja una realitat en funcionament. El festival Hipnòtik del CCCB i l'òpera *Andrea Chénier* del Gran Teatre del Liceu han estat els dos primers esdeveniments que han circulat per la xarxa d'Internet 2 que fa possible aquesta iniciativa. En aquests moments s'han programat altres activitats i l'Anella és ja un projecte amb vida pròpia, del qual s'anirà deixant testimoni en els successius números de *l'IM*.

Una de les firmes destacades que trobareu en aquest exemplar és la de Ramon Amigó. El seu article «*A l'entorn de l'onomàstica*» és una reflexió sobre els problemes i consideracions que sovint s'han de tenir en compte quan es du a terme el treball de recerca onomàstica. Amb exemples concrets, comprovem que a vegades hi pot haver confusions en determinar l'origen dels noms dels llocs i conclusions errònies si no s'han seguit prou adequadament els camins de la investigació.

Finalment, cal també destacar l'entrevista d'aquest número, que ens permet atansar-nos una mica més a la figura del músic Pau Casals. L'exposició que s'ha obert a la seva vila natal, concretament al museu que duu el seu nom, dona testimoni de les gestions que va fer el mestre en suport de persones exiliades que fugien del franquisme.



# NOTES SOBRE LA RESTAURACIÓ DE *CRETINETTI RE DEI LADRI* (1909) I *LAS FIESTAS DE REUS EN HONOR DE NTRA. SRA. DE LA MISERICORDIA* (1929)

ROSA CARDONA  
Conservadora  
Arxiu de la Filmoteca de Catalunya



FOTOGRAFES DELS FILMS RECUPERATS.

INFORMATIU MUSEUS 4

La Filmoteca de Catalunya ha preservat aquest 2007 dues pel·lícules en suport nitrat que formen part del seu fons cinematogràfic: *Cretinetti re dei ladri* (André Deed, 1909) i *Las Fiestas de Reus en honor de Ntra. Sra. de la Misericordia* (1929).

Per l'alt percentatge de desaparició del patrimoni cinematogràfic entre 1895 i 1950 (que ratlla en l'àmbit mundial el 95 %) és, sens dubte, una bona notícia per a tots, haver participat en la recuperació de dos títols sencers.

Els materials preservats són dues còpies originals de l'època en 35 mm, i en els dos casos es tractava dels únics materials localitzats fins al moment. Com sovint passa amb del materials sobre nitrat de cel·lulosa, es trobaven en un estat inicial de degradació química i física, la qual cosa feia urgent emprendre els processos de preservació i restauració.

La comèdia italiana *Cretinetti Re dei Ladri*, dirigida i interpretada pel còmic francès André Deed i produïda

per la casa torinesa Tala Film l'any 1909, forma part de la valuosa col·lecció cinematogràfica del senyor Antoni Martra i ha estat restaurada dins el marc d'un conveni de col·laboració entre la Filmoteca de Catalunya i les filmoteques italianes Museo Nazionale del Cinema, Cineteca di Bologna i la Cineteca del Friuli. Els treballs de duplicació s'han realitzat al laboratori italià la Immagine Ritrovata i s'ha obtingut un material de preservació polièster (duplicat negatiu b/n, 35 mm, 1: 1,33) i una còpia de projecció.

*Las Fiestas de Reus en honor de Ntra. Sra. de la Misericordia* (1929) forma part de la col·lecció cinematogràfica que la senyora Núria Torné va dipositar a l'Arxiu de la Filmoteca el passat 2006. La còpia presentava molts problemes de conservació i senyals de descomposició del suport i ha necessitat un acurat procés de duplicació. La preservació s'ha realitzat al laboratori ISKRA, situat a Madrid, i ha estat realitzada en copidora òptica pas a pas i en finestreta humida per minimitzar les lesions del material. També en aquest cas s'ha obtingut un material de preservació sobre polièster i una còpia de projecció.



# LAS FIESTAS DE REUS EN HONOR DE NTRA. SRA. DE LA MISERICORDIA (1929)

PEDRO NOGALES  
Director de la Cinemateca



FOTOGAMES DELS FILMS RECUPERATS.

Poques dades hi havia sobre aquesta pel·lícula, fins que una important troballa de pel·lícules feta a Montblanc l'any 2005 va permetre que el film es conservi actualment a l'Arxiu de la Filmoteca de Catalunya. Fins llavors només hi havia tres referències al *Diario de Reus*.<sup>1</sup> La primera és del 10 de novembre de 1929:

«Ayer llegaron a esta ciudad varios operadores cinematográficos, de acuerdo con la empresa del Teatro Fortuny, para filmar la batalla de flores y la procesión que se celebrará esta tarde, cuya proyección se celebrara dentro de algunos días en dicho teatro.»

El 13 de novembre s'anuncia l'estrena el dia següent al Teatre Fortuny i al Monumental:

«La Empresa del Teatro Fortuny ha tenido el buen acierto de hacer filmar una película de las fiestas últimamente celebradas en nuestra ciudad en honor de la Virgen de Misericordia.»

L'endemà, el 14 de novembre, se'ns dona el títol del film dins un anunci de la programació del Teatre Fortuny:

«La producción de actualidad Las Fiestas de Reus en Honor de Ntra. Sra. de La Misericordia.»

La filmació recull les festes del 25.<sup>è</sup> aniversari de la coronació de la marededéu de Misericòrdia, celebrades a Reus el 1929. Dura uns 12 minuts i veiem l'acte de descoberta de la placa a la casa on va néixer Isabel Besora, com passa la Guàrdia Urbana a cavall per davant del Teatre Circ, la batalla de flors al passeig de Mata, diferents rues i desfilades de la banda militar del regiment de Luchana, dels gegants i nanos i de la banda municipal, una cursa ciclista, la rebuda de l'estendard a l'estació de tren, l'arribada de les autoritats civils i militars i la sortida de la processó de la plaça de Sant Pere, on veiem la Vint-i-quatrena, els gegants i diables, la Guàrdia a cavall i la carrossa de la verge. Tot plegat s'acaba, tot just, quan és a punt de sortir el cardenal Vidal i Barraquer. Tot un document històric de les festes i de la ciutat de Reus, tant pel que fa a l'aspecte de la ciutat com al de la societat i els seus elements festius.

1- *Diario de Reus*, 10-XI-1929, 13-XI-1929 i 14-XI-1929. El film també surt comentat breument, sense cap dada més, al llibre sobre la història del Teatre Fortuny, al capítol realitzat per ARNAVAT, A.; MIRÓ, N. i BESORA, J. "El cinema (Dels orígens al 1931)", dins *Teatre Fortuny. Més de un segle (1) 1882/1939*, Reus: Consorci Teatre Fortuny, 1994, p. 178.



# A L'ENTORN DE L'ONOMÀSTICA I D'ALGUNES PARTICULARITATS SUBSTANCIALS

RAMON AMIGÓ

Membre de l'Institut d'Estudis Catalans

INFORMATIU MUSEUS 6

**E**n els treballs d'onomàstica —tant si són de toponímia com d'antroponímia, sovint barrejats, quan es tracta de reculls-inventaris— no es poden bastir hipòtesis banals, no documentades. Per a fer ben feta aquesta feina, convé de conèixer al màxim de bé el territori en el qual s'actua, i s'ha de tenir un cert domini de la llengua del país, més aviat ampli i extens que no pas estret i limitat. Fins i tot grans eminències universalment reconegudes, i reconegudes amb raó, com ara el Dr. Joan Coromines, per falta d'un coneixement detallat d'un cert sector de país, s'embrancha en confusions, potser només una sola vegada al llarg de la seva vida, quan afirma (*Onomasticon*, iv, 435b30) que la Font d'Idrella és «partida antiga del terme de Verdú (Urgell)» per una falsa interpretació del *Cartulari de Poblet* (doc. 165, 24.5.1200, p. 98), on es llegeix «in rivo de Idrella et de font de Verdu», és a dir, dos rius: «al riu d'Idrella» i «al riu de Font de Verdú», sense cap referència al terme de Verdú, sinó a un mas «quem habemus in Gallicant». Tinc el convenciment que Idrella era el nom amb què antigament es designava el riu del Gorg, sota Gallicant, i que la font de Verdú és la que s'anomena així al terme d'Arbolí, en territori de l'ex campament militar. A part d'haver vist el *Cartulari de Poblet*, quan vaig preparar el recull de noms de Siurana de Prades vaig trobar «in rivo Idrele» en un protocol de 1229, segons explico en aquell recull. La paraula «Idrella» no sé què vol dir, però sé què designava. Coromines anota a continuació un lloc homònim al terme de Gallicant i pensa en el riu de les Moreres o barranc d'Arbolí. No és un *homònim*, sinó el mateix lloc, obtingut del mateix document, i no és el curs d'aigua que ell anomena, sinó que són uns afluents del riu de Siurana. Quan fa un assaig d'etimologia —amb la seva enorme perspiciàcia—, troba que «Verdú és massa al nord per a arabització», tot i que el riu de la Font de Verdú, que és una altra cosa, no ho és tant. A Verdú (*Onomasticon*, vii, 463b12) «in rivo de Iderlla [Les Irlles], et de fonte de Verdun». Al *Cartulari*, p. 97, any 1198, diu Iderlla en lloc de dir Idrella i, a partir d'aquesta metàtesi, generada per l'amanuense medieval, o per qui va transcriure el document, o per una trista errada d'impremta a l'hora

de publicar el *Cartulari*, no advertida pel Dr. Coromines, suggereix que aquest nom correspongui a les Irlles. Fixeu-vos com es pot embolicar la troca si no es parteix de documents comprovats i d'un bon coneixement —per peces menudes— del territori. Vull aclarir que l'exemple d'aquesta distracció del Dr. Coromines no autoritza ningú —ni de bon tros— a perdre la confiança en aquest gran mestre, o a disminuir-la-hi, atesa l'enorme, monumental i espectacular quantitat dels seus indiscutibles encerts i de les seves descobertes, i del volum incommensurable de les seves lliçons. És un exemple de com han de posar els peus plans i han d'anar amb circumspecció els no especialistes en matèria lingüística i —molt més complicat, encara— si s'atreveixen a entrar en el camp de les etimologies, és a dir, en el territori que pretén de descobrir la procedència d'un nom de lloc.

Recordo que, referint-se al pla del Rei, del camí de Prades —de la carretera de Prades, una mica més amunt de Castellvell i a les envistes d'Almoster— algú va voler explicar per què aquell pla es deia així. Va voler fer creure —i no pas amb ganes d'enganyar sinó perquè ell s'ho creia— que un monarca hi va passar per anar de Tarragona a Lleida i, en aquell pla, va reposar. Hi ha més d'una etimologia popular de llocs anomenats sobretot «de la Reina», que parteixen de la llegenda d'haver-s'hi aturat una reina a fer un riu. Pixum monàrquic que s'immortalitza, en la imaginació de gent divertida. Tot això és picaresca popular, més o menys ben intencionada, o d'intenció perversa. Tornant al pla del Rei de Castellvell-Almoster, qualsevol bon coneixedor de la topografia del país comprendrà que la ruta fàcil Tarragona-Lleida és la que segueix el curs del riu Francolí. És la que han escollit els camins, des d'abans de l'època romana fins a les carreteres i ferrocarrils del nostres dies. Per què pujar de la cota zero a la cota mil i tornar a baixar fins molt avall? L'energia mai no s'ha malgastat pujant i baixant, si s'ha pogut acomplir el viatge sense tant d'esforç, sense pujar tan amunt inútilment. El rei que fos, és segur que no havia escollit la carretera de Prades. I no va ser ell qui va deixar el nom a aquell pla, on hi havia hagut quatre alzinetes,





ALMOSTER, CAP ALS ANYS VINT.  
FOTO: FONTS VILASECA / IMMR.

sinó que va ser un propietari de l'Aleixar, de cal Rei, un renom que no resulta rar. Albert Manent (*Toponímia de l'Aleixar i del seu terme*) l'anota com a tradicional (p. 84), documentat en el cadastre de l'any 1733 (p. 133), i anota l'hort del Rei (p. 53), un nom viu quan ell va preparar el treball. Voleu un millor suport on estintolar el nom del pla, en un collet per on transita el camí de l'Aleixar a Almoster?

Més amunt per aquell mateix camí, torna a sortir el Rei, però ara referit a una plana, amb la part genèrica del nom en femení, cosa que ja indica que es tracta d'un espai més gran de territori perquè els noms, en el binomi masculí-femení, aquests últims expressen una major extensió o un major volum; compareu anell i anella, roc i roca, etc. La plana del Rei és al terme de la Mussara, tocant al de l'Albiol, en el qual s'interna, raó per la qual la cita el Dr. Enric Moreu-Rey («Toponímia de l'Albiol», a *l'Anuario de Filología. Universidad de Barcelona*, p. 511) referint-se als segles XVI i XX. És pròxima al coll de les Llebres. Vaig trobar que en parlava el registre de la propietat de Reus (volum 55 -1 de la Mussara, f. 115', inscripció de l'any 1871). Aquest document diu que confronta amb el terme de Mont-ral, una informació que ara no és certa i no sabem si ho era en aquell moment;<sup>1</sup> i afegeix que, dintre la plana del Rei, hi ha el

mas de Vicent, cosa que és un poc sorprenent, però no impossible; potser no hi era compresa tota la hisenda d'aquell mas, ans només un fragment. Tornem a tenir el nom recollit oralment i amb suport documental.

A la Mussara no hi ha hagut cap Rei —ni cognom ni renom—, però els del mas del Rei d'Arbolí hi tenien terres i hi van deixar el nom. Joan Prats (*Toponímia del terme d'Arbolí*, p. 492) l'anota per haver-lo sentit anomenar i en justifica l'existència a partir d'un testament de 1814. Quan els del mas del Rei es van retirar de la muntanya, van baixar a Alforja i van empeltar el nom —cal Rei— a la casa on es van establir. A Alforja mateix, l'any 1601, ja hi havia Roger Rei, segons el llibre de desposoris de l'Arxiu Parroquial d'Alforja (Miquel S. Jassans, *Noms de lloc i de persona d'Alforja i Cortiella*, p. 268); l'autor pensa que aquell Roger podia haver estat el propietari que va deixar el nom al mas d'Arbolí. En aquest cas, sembla que Rei era un cognom i no un renom. Però, vés a saber? perquè al segle XVII, aquests dos conceptes encara es podien confondre.

Rei, quan era renom, devia tenir una causa no monàrquica; devia procedir d'una metàfora: es devia aplicar a algú amb caràcter autoritari, que és el que tenien els reis de debò, no com els d'ara que són reis





UNA VISTA D'ARBOLÍ AL PRINCIPI DEL SEGLE XX.  
FOTO: FONTS VILASECA / IMMR.

d'opereta, o de vodevil, si més no els que circulen per Europa. Cap a Mascalvó, es parlava del Rei del Barranc, un propietari que tenia a ratlla tot el veïnat. Això era un rei, amb coratge i fatxenderia. No estava per festes ostentoses (a càrrec de l'erari públic); anava a la seva, com els reis de segles enrere. El de cal Rei de l'Aleixar, i potser el del mas del Rei d'Arbolí, s'hi devien assemblar.

Cal saber tot això, més o menys ben sabut, abans de fer afirmacions gratuïtes, que no fan sinó desorientar la gent de bona fe, no obligada a saber tantes coses i oberta tanmateix a aprendre qualsevol informació que algú, raonablement ben vist, els expliqui.

En onomàstica no s'han d'inventar llegendes i fer-les passar per cosa certa. Si són noms de coses modernes, cal dir qui les ha explicades. Si són de coses antigues, cal justificar-les amb documents, especificant on es troben custodiats, per si algú vol fer una comprovació, o si vol ampliar l'anàlisi. Quan em van parlar de la Combrunada, a la Mussara, no vaig saber de què anava. Em va caldre esperar la troballa —casual, com la majoria de les descobertes— d'un llevador del segle XVII de les rendes de l'església d'aquell poble, i d'uns fulls solts d'un capbreu de l'any 1633, custodiats a l'Arxiu Arxidiocesà, de Tarragona, per saber que era l'aglutinació de «la coma de na Boronada». És un torrentet a ponent

del mas de l'Abelló; la carretera el travessa per un pontet. Segurament que ara —desapareguda la gent del terme— ja no en parla ningú i, quan encara algú en parlava, ningú no sabia que era una coma —una rasa— que havia pres el nom d'una germana, d'una muller o d'una filla d'un tal Boronat.

S'han de veure papers de notari per estar segur de qualsevol cosa abans de poder fer afirmacions. Si no n'hagués vist, no hauria pogut afirmar que el Sol Senyor, d'Almoster, no es referia a 'un senyor que anava tot sol', tal com deia la gent del poble, sinó que era una evolució de «l'això del senyor», és a dir, les terres del senyor, no pas perquè el senyor hi anés a treballar-les sinó perquè el senyor en percebia un tribut, que és el que li permetia de viure sense ajupir-se damunt del terròs. No m'ho vaig inventar. M'ho van explicar uns llibres de les estimes del segle XVI, guardats a l'Arxiu Comarcal de Reus. I, a partir d'ací, vaig poder aplicar la interpretació —amb fonament— a altres noms obscurs, com són l'Aixembruc (l'això d'en Bruc), a Almoster mateix; la Xona Blanca (l'això de na Blanca), a Castellvell; la muntanya dels Aixenaleus (de l'això de n'Aleus, o dels Aleus) i l'Aixemorera (l'això d'en Morera), a la Selva del Camp.

<sup>1</sup> Quan parlo de «Petites notícies de 1667 i 1789» en el meu llibre *Espigoladures onomàstiques* (PAMSA, Barcelona, 2005), també hi faig notar que, per allí, se saltaven la confrontació del terme de la Mussara amb el de l'Albiol. Era l'any 1667.



**D**'entre els rics i diversos fons que conserva el Museu d'Art i Història de Reus, he escollit una peça de ceràmica anomenada *Bacus*, una magnífica obra de l'artista reusenca Neus Segrià. La raó, pura fascinació des del primer dia que la vaig veure i tocar.

La ceràmica artística ha traspasat el llindar dels museus d'art, i s'hi ha instal·lat amb fermesa i rotunditat ja que s'ha desvinculat de la connotació funcional o d'art menor i ha aconseguit ser considerada com un art autònom, com una manifestació plàstica en igualtat a altres arts contemporànies. Aquest art de la terra i el foc posseeix grans possibilitats estètiques i creatives reconegudes per la comunitat artística de forma unànime. Aquest *Bacus* n'és una mostra clara.

Els seus 66 centímetres d'alçada ens parlen d'una gran dificultat tècnica, d'un domini extraordinari del torn per part de l'artista. Perquè Neus Segrià es manté fidel a aquest ancestral enginy per expressar-se, s'hi trobà lliure seguint la seva cadència i hi estableix un diàleg on torn i mans en sintonia són capaços de crear infinites formes en la geometria de la corba.

La intensitat cromàtica de l'esmalt de color vermell encès –*sang de bou*, en termes ceràmics– amb una degradació cap al *blau de lluna*, és el testimoni de la força plàstica de la peça i també de la gran saviesa que acumula la ceramista en el complex terreny de l'esmalt ceràmic. Neus Segrià aplicà una complexa fórmula personal a base de components naturals, com totes les que elabora i anota acuradament, per aconseguir el cromatisme desitjat, per atorgar al color la qualitat i la força expressiva.

Hi ha encara un altre aspecte en la sensació visual que destaca en aquest gerro, la transparència i lluminositat de la seva lluïssor, aquesta fulgorant brillantor aconseguida amb una antiga tècnica oriental que va aprendre en la seva estada al Japó, al taller dels germans ceramistes Nazzary, de Kyoto.

Com ella ha confessat, el treball d'aquesta peça fou la culminació de molt temps de treball tenaç, «arribar a aconseguir el resultat desitjat fou un llarg procés d'estudi i experimentació, de proves i d'assaigs.» Res no és causal en les obres de Neus Segrià, són la troballa d'allò que busca, responen a una fluent compenetració amb el fang –la matèria primera–, a un profund coneixement de la química dels òxids i carbonats –la paleta cromàtica–, i del foc –l'aliat que cal dominar. La mestria en tots els processos de producció ceràmica

## BACUS

CARME PUYOL TORRES

Llicenciada en Història per la Universitat Central de Barcelona.  
Tècnica d'Arxius per la Universitat Rovira i Virgili i graduada en Gestió d'Institucions Culturals per la Universitat Oberta de Catalunya



CARME PUYOL, AL MAHR.  
FOTO: F. X. CABRERO / IMMR.

li donen uns amplis marges de llibertat, de creativitat, amb els quals ha aconseguit impregnar la seva obra d'una identitat i d'una qualitat inconfusibles.

Tot i la passió de la ceramista per les formes pures, nues, austeres, essencials, que s'imposen per la seva línia i pel seu color, en aquesta peça va voler explorar en el camp de la decoració buscant la complicitat del bronze i aplicant al voltant del coll de la gerra un collarí format de pàmpols i gotims de raïm fosos amb l'aliatge metàl·lic.

Aquesta peça fou presentada l'any 1992 en una exposició individual a la Galeria Motte de Ginebra (Suïssa) on causà una gran sensació. Des del primer dia tingué diversos compradors que es trobaren amb el rètol de «col·lecció particular». Neus Segrià no va revelar en aquell moment que el seu disseny, la seva voluntat íntima, era conservar el seu *Bacus* per a una destinació molt concreta: el Museu d'Art i Història de Reus.

El mes de febrer d'enguany, l'Institut de Museus de Reus organitzà l'exposició antològica *Neus Segrià. Ceramista. Ofici i creació*, en el marc de la Sala Reus del Museu d'Art i Història, que vaig tenir el plaer de comissariar.

A l'actualitat, la ceràmica *Bacus* es troba al fons de reserva del Museu, a la plaça de la Llibertat, on podeu sol·licitar de veure-la. També podeu conèixer-la en l'esplendor del seu color al web del Museu d'Art i Història, pestanya «Publicacions» i al catàleg de l'exposició *Neus Segrià. Ceramista. Ofici i creació* (2007).



# EL XVIII, UN SEGLE DE CANVIS

MARC FERRAN  
Director del MAHR

**E**l segle XVIII va ser el període històric en què es va marcar un punt d'inflexió en l'evolució de la nostra ciutat i que va suposar els primers passos de la gestació i la configuració del Reus contemporani. Va ser al llarg d'aquesta centúria que la ciutat va experimentar un fort desenvolupament, tant econòmic com social, que va provocar que una vila mitjana del sud del Principat es transformés, ja a les acaballes del set-cens, en la segona ciutat de Catalunya.

Per visualitzar aquests canvis, només cal donar un cop d'ull als llibres de viatges editats abans del segle XVIII —on les referències a Reus són escadusseres— i fer el senzill exercici de comparar-los amb els que es van publicar a les acaballes del segle XVIII o al principi del XIX, en què destaquen Reus com una vila pròspera i moderna. Només a tall d'exemple, ens podem apropar a la visió quasi idíl·lica que dona de Reus l'enviat especial de la república francesa J. F. Bourgoing en el volum número tretze de «Tableau de l'Espagne moderne» publicat l'any 1803: Reus est une bourgade moderne que l'industrie en peu de temps a élevée à un grand degré de prospérité. Elle est située dans les terres, environ à quatre lieues nord-ouest de Tarragone, dont elle est séparée par unes des plaines les plus fertiles et les mieux cultivées qu'il y ait en Espagne. Les habitants de Reus se servent du petit port de Salo pour exporter leurs fruits, leurs vins et leurs eaux-de-vie. La prospérité dont ils jouissent est une des créations miraculeuses de l'industrie et mérite bien que le voyageur se détourne de quelques lieues pour être témoin. Il trouvera à Reus sous la direction d'une maison anglaise une des plus belles brûleries qu'il y ait en Europe, une assez jolie salle de spectacle, de fort belles casernes, et partout l'image de l'activité et de l'abondance.» (Reus és un poble modern que la indústria en poc temps ha elevat a un alt grau de prosperitat. Està situat a quatre llegües al nord-oest de Tarragona, de la qual està separada per les planes més fèrtils i les millor conreades que hi ha a Espanya. Els habitants de Reus fan servir el petit port de Salou per exportar els seus fruits, els seus vins i els seus aiguardents. La prosperitat de què gaudeixen és un dels miracles de la indústria i que bé mereix que el viatger es desviï del seu camí per ser-ne testimoni.



CAL MARCH.  
FOTO: F. X. CABRERO / IMMR.

Trobarà a Reus, sota la direcció d'una casa anglesa, una de les més boniques fàbriques d'aiguardent d'Europa, un teatre bastant bonic, bones casernes, i arreu la imatge de l'activitat i de l'abundància.)

L'eix fonamental d'aquest canvi va ser l'important creixement econòmic que va experimentar la ciutat al llarg del segle XVIII. Un creixement que va afectar tots els àmbits de l'economia: va provocar una profunda transformació en l'agricultura, va estimular el comerç —tant interior com exterior— i va permetre l'acumulació de capitals amb els quals es va impulsar el posterior desenvolupament de les fàbriques de teixits i de filats de cotó, que serien el pilar fonamental de l'economia local durant el segle XIX.

Si haguéssim de focalitzar aquest creixement en un producte, ho fariem —sense cap mena de dubte— en l'aiguardent. La seva producció i comercialització van establir i solidificar els fonaments sobre els quals es va consolidar el creixement econòmic reusenc. Els primers símptomes de creixement productiu i comercial de l'aiguardent es van començar a donar a la darrer part del segle XVII, a redós de l'augment de la seva demanda en els mercats del nord d'Europa i de les colònies



americanes. Però el seu màxim desenvolupament i la seva consolidació es produiran al llarg del segle XVIII. El monopoli dels comerciants reusencs sobre el comerç de l'aiguardent, i també del vi, va ser aclaparador; així, al final del segle XVIII, pel port de Salou —punt d'arribada i sortida natural dels productes que alimentaven el comerç reusenc—, eren exportats més del 60 % dels aiguardents que s'extreien dels ports catalans —no en va, és l'època a què fa referència la frase tantes voltes repetida, «Reus, París i Londres.» Els seus destins eren, bàsicament, els ports del nord d'Europa i en menor mesura els de les colònies americanes. Aquesta darrera destinació, però, a mesura que avançava el segle XVIII, va anar guanyant terreny als ports del nord de la costa atlàntica europea. Dels aiguardents destinats al transport ultramarí, la majoria eren refinats i de la prova d'Holanda, mentre que els anisats, amb unes característiques només aptes per al consum interior, eren transportats a partir de la navegació de cabotatge als ports peninsulars —transport molt més ràpid i segur que les vies de comunicació terrestre. Al final de segle XVIII, Laurent Lipp, a la seva *Guide des negociants*, situava Reus com la capital de l'aiguardent català —«cette ville est, pour ainsi dire, le centre de celui des eaux-de-vie de toute Catalogne. Il s'y tient un marché le lundi de chaque semaine, auquel concurent les fabricans d'eaux-de-vie de tous les villages des environs, pour vendre les liqueurs, qui son les plus estimées de toute Catalogne.» (Aquesta vila és, per dir-ho així, el centre dels aiguardents de tot Catalunya. Cada dilluns es fa un mercat, al qual assisteixen tots els fabricants d'aiguardent dels pobles del voltant, per vendre els seus licors, que són els més valorats de tot Catalunya.)

Una de les primeres conseqüències del creixement de la producció i del comerç de l'aiguardent va ser l'augment espectacular del conreu de la vinya i de la producció de vi, no només en el camp de l'entorn de Reus, sinó també en un ampli territori —que bé es podria delimitar amb les actuals comarques del Priorat, la Conca de Barberà i la Ribera d'Ebre, tot i que les traspassava àmpliament— del qual exercirà de capital econòmic al llarg de dos-cents anys. L'expansió d'aquest conreu, en detriment bàsicament dels cereals, va provocar que la vinya esdevingués pràcticament un monocultiu. En aquest sentit, les xifres que es coneixen són prou eloqüents: en l'entorn més immediat, en els termes municipals de Reus, Riudecanyes i Riudecols, a mitjan segle XVIII, la vinya representava més del 60 % dels conreus, al terme de l'Aleixar més del 50 %, als de Cambrils i Riudoms el 50 %, a Vilaplana més del 40 %, i a Vinyols i Alforja poc més del 30 % —només en els municipis de muntanya la vinya tindrà una presència més testimonial. En altres

territoris d'influència reusenca, trobarem xifres molt semblants en el conreu de la vinya.

Al rebuf de l'embranchida productiva i comercial de l'aiguardent, es van veure afavorides —d'una banda— altres indústries que ja tenien una presència efectiva a la ciutat, com els teixits de seda, la pell o altres indústries auxiliars dels destil·lats, com ho eren els boters, que va convertir-se en un dels gremis més importants. Per altra banda, les vies de comerç que s'havien obertes amb l'aiguardent van permetre la circulació —a més a més de la dels caldos i dels destil·lats— d'altres productes, ja fossin manufacturats o productes no elaborats. D'aquesta manera, la ciutat va esdevenir la capital comercial d'una àmplia rerecomarca, a la qual abastia dels productes i matèries que necessitava i al mateix temps n'era la porta de sortida dels productes que comercialitzava. En aquest tràfec, hi havia una infraestructura que va esdevenir clau, el port de Salou. Davant d'un port de Tarragona que funcionava molt per sota de les seves possibilitats, les platges salouenques van convertir-se en el port natural dels pobles del Camp, ja des de l'edat mitjana. Des del port de Salou s'embarcaven les pipes d'aiguardent i vins, productes del camp (oli, fruita seca...) i productes manufacturats (teixits de llana, de seda, indianes de cotó, sabó, paper...). Els productes que desembarcaven eren formats bàsicament per matèries primeres com fustes, ferro, cotó... o productes alimentaris, que en aquell moment eren de primera necessitat i dels quals la zona n'era deficitària, com la pesca salada o la farina, entre d'altres. Posteriorment aquests productes eren redistribuïts per les cases comercials que tenien el seu centre operatiu a Reus. Per fer-nos una idea de la importància que les aigües salouenques tenien, no només per al comerç reusenc sinó també per al comerç català, només cal que ens fixem amb el que ens diu Agustí Segarra del trànsit comercial i marítim en el port veí: (...) «des del 1680, data de la primera onada, fins als darrers anys del set-cents, del port de Salou s'embarcà quasi la meitat de les exportacions agràries de Catalunya, encapçalades per l'aiguardent, i després el vi, les avellanes i les ametlles.»

La importància del port sobre l'economia de la Catalunya sud, va reobrir un conflicte latent entre Reus i Vila-seca pel seu control, i més concretament pels drets de cobrament de l'impost que requeia sobre les mercaderies i els drets de transport. En el nucli de les disputes s'albiraven dos interessos diferents, el de Vila-seca, amb una economia bàsicament agrícola, veia en aquests drets una via important per recaptar diners. Per l'altre costat hi havia Reus, majoritàriament comercial,



que defensava l'exempció del seu comerç en el tràfic per Salou. El conflicte com a tal va allargar-se durant tota la centúria i això va anar en detriment de la mateixa infraestructura del port. Qualsevol possibilitat de millora es va veure frenada pels conflictes continus sobre la seva jurisdicció entre Vila-seca i Reus, fet que, a la llarga, seria un last pel mateix port. D'altra banda, aquest mateix conflicte i el ressorgiment del port de Tarragona, són dues —entre d'altres— de les causes que hi ha rere l'intent de construir l'ara ja mitificat canal navegable de Reus a Salou.

Una conseqüència directa d'aquesta embranzida econòmica fou el creixement demogràfic que va experimentar la ciutat. Reus va encetar el segle XVIII com una vila mitjana, amb uns cinc mil habitants al final de la guerra de Successió. Amb poc més de vuitanta anys —l'any 1787, i segons el cens de Floridablanca— ja havia assolit els 14.400, i quinze anys més tard, acabat d'estrenar el segle XIX, arribarien als pràcticament 17.000. Per aquestes dates, doncs, Reus ja s'havia convertit en la segona ciutat de Catalunya darrere de Barcelona. Aquest creixement demogràfic es va alimentar, d'una banda, de l'augment de la natalitat i de la immigració, ambdues conseqüències immediates d'un període de bonança econòmica i, per l'altra, també, d'una reducció de la taxa de mortalitat respecte a segles anteriors, fruit de les millores alimentàries i higièniques que es van donar al llarg de la centúria.

Una de les transformacions més radicals que va tenir la ciutat durant el set-cents va ser la que va afectar al seu teixit urbà. El primer impacte fou el creixement fora muralla, que no va consolidar-se fins a la segona meitat del segle XVIII. Fins aquell moment, l'augment de la població va poder ser absorbit pels espais que quedaven sense edificar dins el clos murallat —com ara els patis, els horts o els corrals. El creixement que va tenir la ciutat, però, no va ser només de quantitat, sinó també de qualitat. Aquest va ser el període històric durant el qual més reformes urbanístiques es van dur a terme provocant un canvi profund en la fesomia de la ciutat: es van arreglar molts dels carrers empedrant-los, es van renovar edificis situats a l'interior del clos murallat, es van fer alienar alguns carrers —fet que va provocar la mutilació d'un nombre gens menyspreable de façanes—, com el mateix carrer de Monterols; es va enderrocar bona part de la muralla que ja havia perdut la seva funció defensiva, es van fer enderrocar la major part de barbicanes per millorar la ventilació i augmentar la insolació de les vies urbanes i es va establir que l'amplada dels carrers fos de trenta pams. També van haver-hi canvis estètics, com ara la proliferació de

balcons que, si bé en el futur esdevindran un element arquitectònic majoritari en les nostres façanes, en aquell moment era una autèntica novetat. Com a millores higièniques, es va obligar a treure els corrals de dins del casc de la ciutat i es va millorar el subministrament d'aigua —un problema secular que patia i patiria la ciutat— obrint-se diverses fonts públiques com la de les places de les Monges (actual plaça del Prim), de la Farinera i de la Sang, o la dels carrers de Santa Anna i de Jesús, entre d'altres. En aquest creixement físic de la ciutat, l'activitat econòmica també va tenir-hi un paper important. Així van començar a proliferar destil·leries i fàbriques de teixits, grans magatzems per al comerç de l'aiguarent i de vi —les característiques volumètriques dels quals feien que la seva presència física es fes evident en el conjunt arquitectònic de la ciutat.

També hi va haver una notable activitat en la construcció de grans edificis, començant pels casals setcentistes, reflex d'una puixant burgesia comercial, els quarters —símbol d'un control social i polític sobre la població—, el Teatre de les Comèdies... Totes aquestes transformacions van provocar que el centre sumptuari de la ciutat passés de l'entorn de la prioral de sant Pere (carrers de la Font i de l'Abadia), a l'actual plaça del Prim. Tot i que la imatge rural de la vila encara era molt forta —no en va, l'activitat agrària continuava sent una de les més importants—, el seu creixement va comportar, paral·lelament, la progressiva modernització del seu teixit urbà.

El context polític i social del segle XVIII va rebre una petja profunda amb la guerra de Successió. El seus efectes més directes, a més a més de la devastació que ja de per sí provoca una guerra —costos en vides humanes, en infraestructures i econòmics...— i dels efectes que va tenir per a Catalunya com a país, van prolongar-se durant el primer terç de la centúria. La derrota del bàndol austriacista va anar acompanyada per una forta repressió sobre els vençuts que, a Reus, malgrat tot, continuaven sent majoritaris. Una repressió que l'any 1720 encara va viure l'episodi macabre de l'ajusticiament de cinc austriacistes que van ser penjats en les forques del Roser. L'eina més eficaç en aquesta repressió va ser el mateix Ajuntament que, com indica Jordi Andreu, «va ser un instrument al servei de la política repressiva de les noves autoritats en el terreny polític, militar i fiscal. En la formació del nou grup dominant el principal mèrit a considerar va ser la fidelitat política.»

Des de la implantació del Decret de Nova Planta fins pràcticament la primera meitat del segle XVIII,





CAL BOFARULL.  
FOTO: F. X. CABRERO / IMMR.

l'ajuntament borbònic va estar a les mans dels botiflers que més s'havien significat durant la guerra i la postguerra. Però a partir de l'any 1741, la venda dels càrrecs municipals va suposar l'accés al poder d'una burgesia comercial que pujava amb força. Durant la primera meitat de la centúria, els burgesos s'havien enriquit amb la producció i el comerç de l'aiguardent i ara arribava l'hora en què el seu poder econòmic es veia reflectit en el poder polític: són els Miró, els March i els Bofarull... A partir d'aquell moment, l'Ajuntament els va servir com una eina per als seus interessos socials i econòmics. Alguns d'ells buscaren el reconeixement social a partir de la compra de títols de ciutadans honorats o de cavallers, que els col·locava en el sector de la noblesa, tot i que en els graus més inferiors. Uns títols que assoliren, no només pel preu pagat, sinó també per una fidelitat política (indispensable) vers els vencedors de la Guerra de Successió. El control social i polític que van exercir aquestes famílies van poder-lo mantenir fins al principi de la nova centúria, quan, a conseqüència de la crisi econòmica i social, es va produir el trencament del grup dominant fins aleshores.

Unes institucions que també van tenir un paper clau en aquesta centúria van ser els gremis. Aquests eren unes associacions amb què, des de feia segles, s'havia exercit el control sobre el sistema laboral i de producció, a més a més de les relacions socials a la ciutat. Com la resta

## Tema central

de sectors, es van veure profundament afectats amb els canvis produïts durant el segle XVIII. Uns canvis que, en el cas dels gremis, van produir la paradoxa de fer-los viure el seu període de màxima esplendor i alhora ser la causa de la seva progressiva decadència, que havia de culminar durant el segle XIX. Les causes d'aquesta crisi cal buscar-les en el creixement econòmic que va comportar el desenvolupament del capitalisme, fet que va provocar un terratrèmol en l'estructura del sistema laboral del moment. Tot i que l'embranchada econòmica en un principi va donar lloc a un augment dels agremiats i també de gremis, els canvis que es produïren en el procés de producció i en l'organització del treball —creixement del treball assalariat i proletarització dels mestres gremials—, van provocar que el monopoli que els gremis exercien en el control de l'organització laboral de la indústria entrés en crisi.

Amb tot, els gremis van mantenir-se al llarg de la centúria com a pals de paller en l'organització social i festiva de la ciutat. En les celebracions tant religioses com civils, les danses representades per les confraries i els gremis van esdevenir el gruix més important del seguici que a les acaballes del segle XVIII van participar en les grans solemnitats que s'organitzaven per les celebracions.

Durant aquest període, la religió continuava sent un element essencial en la vida dels reusencs. L'ensenyament, el calendari anual, les festes... la vida quotidiana en definitiva, duïen la marca de la religiositat. Amb tot, els canvis que es van produir amb el creixement econòmic, demogràfic i en les transformacions socials també van suposar un canvi en els models d'oci del moment, així van començar a proliferar jocs de billar, tavernes, cases d'apostes... i es va donar una revifalla del carnaval. Al mateix temps, a mitjan segle XVIII, té lloc l'esdeveniment més important des del punt de vista cultural, la construcció del Teatre de les Comèdies, en el qual a més a més de representacions teatrals s'hi organitzaven balls públics.

En definitiva, el segle XVIII a Reus va ser una centúria que va transformar la ciutat radicalment. Els canvis van arribar a tots els àmbits de l'urbs, des de l'economia fins a la cultura, passant per l'urbanisme i l'organització social i política. Es van construir els fonaments sobre els quals va recolzar la industrialització reusenca del segle XIX, o la vitalitat política i cultural que es va desenvolupar durant el vuit-cents. Així doncs, sense temor a equivocar-nos, podem afirmar que la gestació i la configuració del Reus contemporani té el seu punt d'inflexió més important en el segle XVIII.



# JOSEP DE BOFARULL I GAVALDÀ, UN EMPRESARI REUSENC DEL SEGLE XVIII

BORJA DE QUEROL I QUADRAS  
Historiador

Josep de Bofarull i Gavalrà nasqué i morí a Reus (1711-1779).<sup>1</sup> Fou fill de Pere de Bofarull i Llagostera, «que había levantado a sus costas una compañía, y muerto al frente de la misma, cerca de Cambrils, en defensa de los derechos de Felipe V, contra el Archiduque.»<sup>2</sup> Personatge de l'antic règim d'aquest país, es pot considerar el fundador del llinatge dels Bofarull i de la casa-palau Bofarull de Reus. Entre els seus descendents figuren els directors de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, Pròsper, Francesc i Manuel de Bofarull; arxivers i historiadors com Andreu o Antoni de Bofarull; poetes i novel·listes com Casimir de Bofarull, Miquel i Antoni de Bofarull (suara esmentat) o Ferran de Querol; homes d'empresa al segle XVIII com Josep o Francesc de Bofarull i Miquel; juristes com Guillem Maria de Brocà i Montagut, Salvador de Brocà i de Bofarull o Fernando Querol Lombardero.

Josep de Bofarull i Gavalrà, burgès català del segle XVIII, es va enriquir amb el comerç de l'aiguardent i ho va fer de ben jove, a l'edat de 29 anys. Cap al 1740, la posició econòmica li possibilita d'ocupar càrrecs a l'administració local. A partir de 1750, comença a adquirir propietats urbanes a Reus i rústiques a Tarragona, Reus i Constantí. Individu religiós, això no li va impedir demostrar interès per llibres com *Instituciones Políticas*, del baró de Bielfeld. Ernest Lluch considerarà aquest llibre «una de las obras que más influyeron en la entrada a Europa entre 1760 y 1789 [...], la obra de Bielfeld, escrita a la sombra de Prusia, penetró en España con fama justificada de que era un libro netamente anticatólico.»<sup>3</sup> Tot i vinculat a les iniciatives de la Junta de Comerç de Barcelona, s'interessà per la col·lectivitat, per exemple, ajudant a la reconstrucció de l'Hospital dels Pobres de Reus i fomentant el desenvolupament del port de Salou. La seva activitat de mecenatge el portà a encarregar diversos retrats per a la casa Bofarull i per a l'ermita de Misericòrdia de Reus.

El noble tarragoní Josep A. de Castellarnau i Magrinyà era fill per part de pare d'un noble (Carles de Castellarnau) i nét per part de mare de la burgesia comercial de Vila-seca (els Magrinyà). Josep de Bofarull i Gavalrà no era noble de naixement, no heretà un patrimoni i no es va casar amb una noble, però demostrà el seu interès pel

comerç, per Reus i pel desenvolupament del seu port natural, Salou. Tot això el converteix en un personatge ben diferent dels que apareixen al *Calaix de sastre* del baró de Maldà: homes rics i desproveïts de qualsevol ocupació laboral.

## NOTES BIOGRÀFIQUES DE JOSEP DE BOFARULL I GAVALDÀ

Com era físicament Josep de Bofarull i Gavalrà? La literatura de Ferran de Querol ens ajuda a saber-ho quan descriu el seu retrat a la novel·la *Los Porpras*: «¿Vé Usted este don Joseph de Propras, tipo gotoso, empaque respetable, abdómen abultado, nariz borbónica...; que floreció allá por los años 1725...? Pues de él cuenta D. Arcángel la gran piedad que tuvo en favor de un infeliz convicto de haber, en un súbito alboroto callejero, matado con una barra de hierro que blandía, a un infante de 4 años, hijo del buen caballero. Éste puso toda su influencia, decisiva en aquella época, para librar de todo castigo al homicida, como en efecto lo libró. Comprenderá usted que...»<sup>4</sup> El retrat psicològic demostra un caràcter fort amb prou força per fer front a adversitats com la que s'explica a *Los Porpras*, una personalitat amb iniciativa capaç de defensar el que considerava just.

S'ha conservat un retrat a l'oli de Josep de Bofarull i Gavalrà,<sup>5</sup> en el qual amb la mà esquerra agafa un paper que duu la següent llegenda: «Al noble Josep Bofarull i Gavalrà rector de la Ermita de N.ª S.ª de Misericòrdia nacido en Reus el 24 de abril de 1711.»<sup>6</sup> En les seves notes familiars, Fernando Querol Muller indica que «Presidió la Junta que, sobre una ermita ya existente, levantó el santuario de Misericòrdia, en uno de cuyos altares se puso el blasón de la familia. Al eregir el santuario, trajeron de Roma los cuerpos de tres santos, entre ellos el de San Policarpo; a ello es debido, seguramente que fuese patrono de varios de sus descendientes.»<sup>7</sup>

El llibre d'Executòries detalla els càrrecs que Josep Bofarull i Gavalrà va ocupar a l'administració local: fou regidor vitalici de Reus durant nou anys, de manera ininterrompuda, i consta que «se aplicó con la mayor actividad a la pilla de Vagabundos, y Mal Entretenidos [...]. Sirvió de Regidor y Regente muchas veces la Baylia de la misma Villa de Reus en el año mil setecientos cincuenta y seis.» També va ser *bayle* de la baronia de





L'ESCUT DE CAL BOFARULL.  
FOTO: F. X. CABRERO / IMMR.

Mascalbó (1757-1758) i subdelegat de Marina de Reus (1748-1772), «teniendo a su cargo la cuadrilla, y Gremio de Mareantes de el Puerto de Salou, y el cuydar de recoger, y distribuir los fondos u caudales de esta [...] se aplicó tambien a reclutar gente voluntariamente, para el servicio de la Marina.» Va obtenir «la Gracia de Ciudadano Honrado de Barcelona» el 20 de maig de 1760.<sup>8</sup> La companyia comercial que tenia amb els seus fills, Josep i Francesc Bofarull, va subvenir les despeses per obtenir a favor del pare els títols de cavaller (1772) i de noble (1774).<sup>9</sup>

Josep de Bofarull i Gavaldà es va dedicar al comerç a l'engròs d'aiguardent, vi, oli i grans.<sup>10</sup> El cadastre ens informa que el 1740 tenia una fàbrica d'aiguardent, una casa al carrer de Monterols, una altra al raval de Monterols, un *macho* (matxo o mul) i tres peces de vinya; tot això quan tenia 29 anys.<sup>11</sup> Deu anys més tard, era un dels primers fabricants d'aiguardents de Reus, però no constava en la llista dels deu màxims impositors reusencs del cadastre de 1750. Entre 1750 i 1760, comprà cases al raval de Monterols i seda a l'Aragó, i signà i li van reconèixer molts deutors. El 1763 tenia quatre cases a Reus, continuava tenint una fàbrica d'aiguardent i disset peces de terra, la majoria situades a la partida de la Roureda, amb vinya i olivera.<sup>12</sup> Va comprar diverses cases a Reus, inclosa la de l'actual carrer de Llovera, on més

endavant es faria el palau Bofarull. També va adquirir petites propietats rústiques a Reus (mas de la Roureda, més endavant mas de Bofarull),<sup>13</sup> al terme de Constantí i al Territori de Tarragona,<sup>14</sup> on va defensar els seus drets de reg i, fins i tot, va aconseguir abolir en aquestes terres l'obligació d'«apacentar el ganado en ellas», a més d'invertir en censals, deutors i altres drets reials. Va tenir interessos al cinquanta per cent en forns de pa de Reus, com el del carrer de Sant Jaume i el del carrer dels Recs. Posseïa una quarta part del conducte anomenat *de las Vinasas*.<sup>15</sup>

El 1765 havia format una companyia de comerç amb els seus fills Josep i Francesc. Sabem que aquesta companyia comprava mocadors de seda a València i a Galícia per a l'exportació.<sup>16</sup> Intervenien en moltes de les iniciatives econòmiques promogudes per la Junta de Comerç de Barcelona, com per exemple la Sociedad y Compañía de Seguros d'aquesta Junta,<sup>17</sup> la Companyia de Comerç amb les illes de Santo Domingo, Puerto Rico i La Margarita, per a Hondures i Guatemala,<sup>18</sup> i la Societat de Fons Perduts.<sup>19</sup> La Companyia dels Bofarull participava també, per exemple –amb Pau de Miró i Clavaguera–, en negocis de barca en el port de Mataró. Els Bofarull tenien negocis a l'ensems amb altres ports, com per exemple Arenys de Mar, Salou, Mataró i Canet de Mar, en l'explotació de *saethias*;<sup>20</sup> compraven fusta de roure a Itàlia per fer les bótes de vi.<sup>21</sup> I a Reus també gestionaven interessos d'altres empreses, com «Wombwells, Arabet, y Comp<sup>a</sup> de Barcelona.»<sup>22</sup>

#### ALGUNS LLIBRES DE LA BIBLIOTECA DE JOSEP DE BOFARULL

En el retrat que es conserva a Reus de Josep de Bofarull, apareix amb un llibre en una de les mans com a senyal de la importància que el retratat donava a l'activitat intel·lectual.

Sabem que els llibres de la Biblioteca del palau Bofarull els va heretar Ferran de Querol i Bofarull i que, a la seva mort, es van repartir l'any 1935 entre els seus quatre fills. El 1936 van desaparèixer llibres del mas de Bofarull de Reus, a l'igual que una carrossa que ara s'exhibeix al vestibul d'entrada del palau Bofarull i que suposadament era dels Bofarull del segle XVIII. I coneixem una part d'aquests llibres, dels quals tot seguit detallarem els editats abans de la mort de Josep de Bofarull i Gavaldà (1779):<sup>23</sup>

1. *Dialogos de los muertos antiguos, y modernos*, de F. Salignac de la Mota Felenon, traduït per Miguel Joseph Fernandez, 1759. Aquest mateix autor va publicar, el 1699, *Les aventures de Télémaque*. És un text considerat jansenista i contrari a l'absolutisme.



2. *Instituciones Políticas* del Barón de Bielfeld, traduït per Domingo de la Torre y Mollinedo. «En Madrid, en la impremta de D. Gabriel Ramírez,» 1767.
3. *El gran Diccionario Historico [...] de la Historia Sagrada y Profana*, traduït del francès per Luis Moreri. «En París y en Leon de Francia,» 1753.
4. *Mystica ciudad de Dios, milagro [...] historia divina y vida de la Virgen [...]*, Madrid. Imprenta de la Causa de la Venerable Madre, 1765. A l'Europa del segle XVIII, els llibres de temàtica religiosa predominaven en les biblioteques particulars.
5. *Grammaire angloise-françoise*, corregida, reformada i augmentada per M. Mather Flint, París. Chez Briasson, 1767. Podem pensar que l'activitat econòmica de Josep de Bofarull el va impulsar a tenir unes mínimes nocions del francès i que aquestes relacions econòmiques també es tenien amb cases comercials angleses: de fet, dos dels seus néts passaran dos anys a Anglaterra.
6. *Noticia del establecimiento y poblacion de las colonias inglesas en la América Septentrional. Sacada de varios autores por Francisco Álvarez*. Madrid. Oficina de Antonio Fernández, 1778. La corona espanyola va ajudar els nord-americans en la seva lluita independentista i tampoc no s'ha d'oblidar que la Revolució Francesa de 1789 té els seus antecedents en el procés d'independència dels Estats Units.

#### ACTITUD I MENTALITAT

Josep de Bofarull va tenir un interès per la col·lectivitat que es demostra en la promoció d'edificis públics i en el finançament de forma gratuïta de diversos edificis a Salou. També va fer donacions per a la reconstrucció de l'ermita de Misericòrdia i donacions a l'Hospital de Pobres de Reus: «Administradores y Regidores del Pio Hospital de Pobres [...] dixeron expresaron que otorgavan haver recibido de Dn Joseph de Bofarull [...] la cantidad de quatrocientas y quinze libras...».<sup>24</sup>

Es va casar amb Maria Miquel i Pagès de Reus (1732), quan tenia 21 anys. Van tenir set fills. Tres noies: Teresa, casada amb Ramon Monté; Rosalina, casada amb Narcís Suñer Veciana, i Juliana, casada amb Francesc Freixa Veciana. Els dos fills grans, Josep i Francesc, van continuar el negoci familiar.<sup>26</sup> Els altres dos fills, Casimir i Gabriel, van ser militars. Potser que fos casualitat que dediqués dos fills al comerç i dos a la milícia, però un autor tan vinculat al pensament econòmic català com Mateo Antonio Barberí va dir que «seria auxilio convenientissimo el que en cada familia de la Nobleza pobre, ó no muy acomodada, huviese un hijo Comerciante que sufragasse à los previsos dispendios de la carrera militar.»

Pel que fa a la relació amb la seva esposa, en el seu testament li demostra respecte i afecte. En les seves notes no apareix la muller en cap moment, però això no significa que no intervingués en la vida familiar i, de fet, en el seu testament hi ha una sèrie d'indicadors en què apareix la intervenció de la dona: la fa marmessora (que és una designació de confiança), fa servir expressions afectuoses vers ella, i esdevé usufructuària dels seus béns, tot indicant que no cal que empri cap fiança. En el testament es fa un repàs de les legítimes que s'han donat a cadascun dels fills; n'hi ha dos, Casimir i Teresa, que en el moment de testar el pare tenen deutes amb ell. El deute de Casimir, l'hereu el podrà reclamar. El deute de Teresa, permet que pugui pagar-lo la mare i, d'aquesta manera, la filla podria percebre –a més de la legítima paterna i materna, rebuda en signar els capítols matrimonials– un llegat de 2.050 lliures barcelonines. La influència de la mare de Teresa, suavitzant el rigor del pare de Josep de Bofarull, és una mostra de com havia d'intervenir en la vida familiar Maria Miquel; per bé que Josep de Bofarull, com a bon burgès que era, tenia la norma bàsica que els deutes havien de ser pagats.

Quant a l'educació dels set fills, podem distingir la donada a les filles, destinades al matrimoni, de la dels fills. A Casimir i Gabriel, el pare els va pagar la carrera militar. L'hereu Josep i Francesc es van dedicar al comerç. Coneixem els estudis de llatí que va fer Francesc a Reus i sabem que va anar a fer pràctiques en diverses cases de comerç de Barcelona, on va aprendre francès.

#### LES CASES (I EL PALAU) DE JOSEP DE BOFARULL I GAVALDÀ

Normalment s'atribueix a Josep de Bofarull i Gavalrà la construcció del palau Bofarull del l'actual carrer de Llovera, perquè a la façana hi figura l'any 1739 esculpit. Ferran de Querol, a *Los Porpras*, diu que «Describieron, más o menos heráldicamente, cuarteles y lambrequines, lemas y cimaras, del Escudo de armas esculpido en el bloque central. Deletrearon las cifras romanas que contemplan debajo del blasón, MDCCXXXIX fecha de la terminación del edificio.»<sup>26</sup> En el cadastre de l'any 1732, en la referència cadastral de la vídua del calderer Francesc Miquel, la seva sogra, es detalla una relació de béns i s'indica que viu al carrer de Monterols. Aquesta mateixa informació apareix l'any 1740 a nom de Josep Bofarull. Al cadastre de 1751, sembla que modifica el seu domicili del carrer de Monterols al raval de Monterols (després conegut com carrer de Sant Pere d'Alcàntara i ara com carrer de Llovera).

El 1772, Josep de Bofarull i Gavalrà va renunciar al càrrec de subdelegat de Marina en favor de Bonaventura Bofarull, fill de Pere Bofarull i Magdalena Nolla. La



seva dimissió fou motivada «porque respeto de no permitirle ya su abandonada edad y achaques continuar sirviendole con el desempeño que hasta ahora.»<sup>27</sup> L'acte de traspàs del càrrec de tinent subdelegat de Marina es fa fer a Reus, amb tota la formalitat, en «una Sala de su propia Casa sita en el Arraval de Monterols de la Villa referida.»

El 1781, la casa Bofarull era situada al carrer de Sant Pere d'Alcàntara, ara de Llovera. En un document d'aquella data, ens detalla quins eren els seus veïns. Conèixer els veïns ens ajuda a esbrinar quan es van fer la façana i el saló del que més tard seria el palau Bofarull:

«en lo oratorio de una casa [...] llevo dicho obligo especialmente toda aquella casa y jardín anexo [...] tengo y poseo en los Arravales [...] St. Pedro de Alcantara, y confina por un lado con Christoval Baget torcedor de seda parte, y parte con Joseph Baduell cubero; por otro con Juan de Barberá; por detrás por Joseph Grases tratante vecinos.»<sup>28</sup>

El document s'està referint a la casa del fill de Josep de Bofarull i Gavalrà, és a dir, a la de Josep de Bofarull i Miquel.

Gràcies a un document de 1786,<sup>29</sup> sabem que després de 1781 es fa fer una obra nova en la casa de Josep de Bofarull i Miquel. Com hem dit abans, conèixer els veïns ens serveix per saber que aquesta obra nova era una ampliació de l'edifici de Sant Pere d'Alcàntara i que es va fer on havien estat les cases de Ramon Peys i de Joan de Barberà. Entre 1781 i 1786, es compra el solar de la casa i fàbrica de Joan de Barberà i de Ramon Peys. Aquesta obra va servir per construir un magatzem gran, sobre del qual es va fer el saló noble del palau Bofarull. És en aquest moment quan es va donar uniformitat a tota la façana i quan suposadament hi va intervenir el pintor Montaña.<sup>30</sup> Aquest document ens indica: «20 carretades de Verema que caben al cup de la Botiga o Magm. gran de la obra nova, construïda al paratge ahont eran las casa de Jph de Barbera y Ramon Peys. Més endavant, diu: També y a sota la obra del saló una gran botiga y rebotiga. També explica, encara: Als magatzems sota la obra nova dels saló hi caben [...]»

Quin significat tenia la construcció del palau Bofarull? Segons Josep Iglesias, el d'un homenatge i d'adhesió a la casa dels Borbó. Ferran de Querol destaca, a *Los Porpras*, tres parts de l'edifici: la façana, el saló i la galeria dels retrats. La visita que es descriu en el capítol ix del llibre (tom I, p. 169-170) produeix als visitants una cascada d'exclamacions i d'admiracions: «-¿Qué

tal, eh? / -¡Mucho, mucho!... isopla! ¡qué brutalidad! / -Hermoso...! hermoso! -baluceaba el tamaritano, con convicción y -acaso inconcientemente- con codicia. / -Pero; ¡inmenso!... ¡Bestial!».

Sembla que, efectivament, la construcció del palau Bofarull és un homenatge als Borbons i a la seva política econòmica amb Catalunya, que li va permetre comerciar amb Amèrica. A més, és un homenatge a Josep de Bofarull i Gavalrà. Aquests tres elements estan ambientats en un context que és la vila de Reus, econòmicament la segona ciutat en importància de Catalunya: «Que el prodigioso Comercio activo, q. florece tiempo hace en la referida Villa acreditado, y notorio en todas las Plazas marítimas de Europa, ha producido en los Vecinos, y moradores aquella opulencia, y ventajas, que hace regulares el fomento de este nervio del estado, a que contribuye la oportunidad de su situacion, que esta en el centro del fertil campo de Tarragona por circunstancias se regula prudencialmente, sin exageracion que pasan de Diez mil forasteros los que entran y salen cada semana en la villa con solo objeto del comercio y su numerosa Poblacion la mas grande del Prin[cipa]do despues de su Capital.»<sup>31</sup> Aquest palau és la representació arquitectònic-artística d'una vila que demana de ser ciutat. Davant la vella noblesa, és una reivindicació dels nous nobles amb mentalitat burgesa; atès que no porten una vida ociosa sinó dedicada al treball i a la col·lectivitat. A la porta principal del palau hi ha dos atlants, amb una actitud d'esforç que és una al·legoria al treball que sustenta el comerç i la indústria. El programa iconogràfic de les pintures del saló s'avança en deu o quinze anys a les pintures dels salons de la Duana de Barcelona. Això té el significat que el pensament econòmic implícit d'aquestes pintures es plasma iconogràficament abans a Reus que no a la capital del Principat. I no faran, els burgesos ennoblits, el seu palau a Barcelona sinó a la seva vila natal, que demana el reconeixement com a ciutat. En definitiva, el que s'estava reivindicant per escrit és el que es reivindica al palau, per mitjà de la façana i de les pintures, i per això és diferent als altres palaus reusencs del mateix temps. També és diferent a les pintures de la casa Castellarnau de Tarragona, que parlen de la riquesa dels seus propietaris i no de la riquesa del comerç i de la indústria com a font de progrés.





PINTURES MURALS AL PALAU BOFARULL. FOTOS: F. X. CABRERO / IMMR.

1. Per a l'estudi de la família de Josep de Bofarull i Gavaldà he consultat: l'Arxiu de Corona d'Aragó (ACA), de Barcelona; l'Arxiu Històric de Tarragona (AHT); arxius familiars d'alguns dels descendents de Josep de Bofarull i Gavaldà (que anomeno Arxiu Família Bofarull, AFB); l'Arxiu Històric Municipal de Reus (AHMR) i documentació de l'Institut Municipal de Museus de Reus (IMMR). En aquest últim es pot consultar un document anomenat *Llibre Major d'en Francesc de Bofarull i Miquel*, o Llibre d'Executòries de l'esmentat Francesc.

2. Ferran DE QUEROL I BOFARULL, *Los Porpras. Crónicas familiares del Rey Amadeo*, Imprenta José San Juan, Reus 1930.

3. Ernest LLUCH, *Las Españas vencidas del siglo XVIII. Claroscuros de la Ilustración*, Crítica, Barcelona 1999, p. 156.

4. Ferran de QUEROL I BOFARULL, *Los Porpras. Crónicas familiares del Rey Amadeo*, Imprenta José San Juan, Reus 1930, tom I, p. 169.

5. Aquest retrat forma part dels fons de l'IMMR, amb el número de registre 7471.

6. A l'ermita de Misericòrdia devia d'existir l'original d'aquest retrat de Josep de Bofarull Gavaldà. Cap al 1780, van ser nomenats administradors els seus fills Josep i Francesc Bofarull i Miquel i possiblement també es van pintar els seus retrats per a la mateixa ermita. Al Museu Nacional d'Art de Catalunya es conserva un retrat de Francesc de Bofarull i Miquel, pintat per Pere Pau Montaña, que originalment havia estat ubicat a l'ermita de Misericòrdia juntament amb un retrat del seu germà Josep. Els dos retrats de Josep de Bofarull i Gavaldà i de Francesc de Bofarull i Miquel són els únics que es conserven dels Bofarull del segle XVIII. Ferran de Querol i Bofarull, en la seva novel·la *Los Porpras* (els Bofarull novel·lats com els Porpres), descriu una sala que anava de l'escala al saló noble del Palau Bofarull com «una galeria o sala de paso que conducia al salón principal [on estaven penjats els retrats], los Porpras de varias generaciones, varones y damas, aparecian retratados de tamaño natural en una colección de telas.» ¿Qui eren els Bofarull retratats? Fernando de Querol i Muller, en les seves *Notas familiares*, que són un esborrany de 1957, ens dona una resposta: «En uno de ellos estaba solo José Francisco de Bofarull Plandolit, de uniforme de Ronda. En los otros tres estaban sus padres [Francesc Policarp de Bofarull i Maria Plandolit], sus abuelos [José de Bofarull Miquel i Maria Morell] y sus bisabuelos [José de Bofarull Gavaldà i Maria Miquel]». Ferran de Querol, a *Los Porpras*, juga amb el lector que únicament faci una lectura literal de l'obra. Per exemple, parla d'un retrat de Pere de Bofarull que, segons les *Notas familiares*, no va existir i, a partir de Josep de Bofarull i Gavaldà, inventa dos personatges per subratllar la importància que aquest va tenir: «Otro, había mandado construir la Ermita de la Piedad [...]. Un tercero, había sido Subdelegado de Marina.» A *Los Porpras* també descriu un quart retrat, de Joan de Bofarull i Morell, mai pintat.

7. Fernando QUEROL I MULLER, *Notas familiares* (1957).

8. IMMR, *Llibre Major d'en Francesc de Bofarull i Miquel*, Llibre d'Executòries. ACA, Reial Audiència, Reg. 990, p. 49-52, Privilegi de Ciutadà Honrat de Barcelona, d'11 d'agost de 1760.

9. IMMR, *Llibre Major d'en Francesc de Bofarull i Miquel*, Llibre d'Executòries.

10. AFB-FQM, *Resumen del Libro Mayor de Dn Jph de Bofarull del año 1774*.

11. AHMR, Cadastre Menor de Reus, de 1740.

12. AHMR, Cadastre Menor de Reus, de 1763.

13. AHT, notari Josep Alonso de Valdés, Reus 478, any 1774, p. 89: «Toda aquella pieza de tierra parte de viña plantada, y parte hierma, con algunos algarrobos partida llamada de la Roureda.»

14. AHT, notari Josep Alonso de Valdés, Reus 478, any 1774, p. 203.

15. AFB-FQM, *Resumen del Libro Mayor de la casa de Dn Jph de Bofarull del año 1774*.

16. Borja QUEROL I QUADRAS, "Nobles y comerciantes en Reus. Los Bofarull del siglo XVIII", *Pedralbes. Revista d'Història*, Universitat de Barcelona, núm. 8 (1988), p. 80.

17. AHT, notari Josep Alonso de Valdés, Reus 476, any 1772, p. 250.

18. AHT, notari Josep Alonso de Valdés, Reus 479, any 1775, p. 275.

19. AHT, notari Josep Alonso de Valdés, Reus 479, any 1775, p. 390.

20. AHT, notari Josep Alonso de Valdés, Reus 476, any 1772, p. 489; AHT, notari Josep Alonso de Valdés, Reus 478, any 1774, p. 265.

21. AHT, notari Josep Alonso de Valdés, Reus 476, any 1772, p. 422.

22. AHT, notari Josep Alonso de Valdés, Reus 478, any 1774, p. 492.

23. De data posterior a 1779 i que també formaven part de la biblioteca:

-*Los dos robinsones ó aventuras de Carlos y Fanny, dos niños ingleses abandonados en una isla desierta de América*, 1792.

-*Memorias instructivas utiles y curiosas sobre agricultura, comercio, industria [...] sacadas de las mejores obras que hasta aqui han publicado las Reales Academias, y Sociedades de Francia, Inglaterra, Italia, Alemania, Prusia, Suecia, &c. Por D. M. G. Suárez*, 1783.

Agraïm a l'advocat Sr. Ferran del Pozo i Brutau la consulta d'aquests llibres.

24. AHT, notari Josep Alonso de Valdés, Reus 638, any 1777, p. 395.

25. Borja QUEROL I QUADRAS, "Nobles y Comerciantes en Reus. Los Bofarull del siglo XVIII", *Pedralbes Revista d'Història Moderna*, Universitat de Barcelona, núm. 8 (1988), p. 80.

26. Ferran DE QUEROL I BOFARULL, *Los Porpras. Crónicas familiares del Rey Amadeo*, Imprenta José San Juan, Reus 1930, p. 166.

27. AHT, notari Josep Alonso de Valdés, Reus 476, any 1772, p. 407.

28. AHT, notari Josep Alonso de Valdés, Reus 485, any 1781, p. 152.

29. AFB-BQQ, *Memoria de la Cabuda dels Cups, estiba per posar vi, estiba per posar oli, y sitges per posar Grans. Any 1786 tot dins de la casa y Magatzems de Dn Jph de Bofarull y Miquel de Reus situada al carrer de Sn Pere de Acantera, fins el Carrer del Pedró de la dita Vila*.

30. Borja QUEROL I QUADRAS, "Las Alegorías de las pinturas del salón de la casa de Josep de Bofarull i Miquel en la villa de Reus, ¿mentalidad del Sr. De Bofarull o del pintor Montaña?", *Pedralbes Revista d'Història Moderna*, Universitat de Barcelona, núm. 23 (2003), p. 612.

31. AFB-BQQ, carta, datada el 20 de maig de 1775, en què l'Ajuntament de Reus, després d'enumerar les circumstàncies i mèrits de la vila, demana que es concedeixi a Reus el tractament de ciutat.



# NIVELLS DE RIQUESA DELS ARTISTES REUSENCES EN EL SEGLE XVIII, A TRAVÉS DE FONTS FISCALS

JOSEP M. GRAU PUJOL

Arxiver i historiador

**E**ls treballs sobre els artistes reusencs són abundants tant pel que fa a la identificació d'autories per les obres d'art, com per les confraries i col·legis en què s'agrupaven,<sup>1</sup> per la qual cosa no és la nostra intenció repetir dades ja publicades sinó destacar aspectes menys coneguts, com la riquesa i les propietats dels artistes. Parlem d'argenteres, dauradors, courers (que també fabricaven campanes), escultors, orgueners (factors d'orgues) i guitarrers (que realitzaven els instruments musicals). Les nostres fonts bàsiques han estat els llibres de repartiment del cadastre per menor de la segona meitat del segle XVIII, si bé som conscients de les possibilitats de recerca que ofereixen altres documents, com per exemple els inventaris *post mortem*.<sup>2</sup>

En el primer cadastre estudiat, del 1769, hi apareixen setze caps de casa amb l'ofici d'argenteres, als quals cal afegir una vídua i els fills; dels primers n'hi ha vuit que tenen cases i nou que no. En conseqüència, la meitat vivien de lloguer i no disposaven de cap altra renda (ni agrària ni censalista) que la que proporcionava el seu treball. Els primers contribuents, d'entre els que obraven l'argent, eren Jaume Selma, Josep Vilar, Josep Arandes i Felip Cases, per aquest ordre; tots quatre superaven la resta d'artistes domiciliats a Reus. Alguns dels argenteres propietaris el 1769 tenien més d'una casa; cinc també havien adquirit terres, la majoria plantades de vinya, i alguns participaven en el negoci de forns de pa o disposaven d'una renda anual mitjançant un censal. Aquest panorama ens diferencia dos nivells econòmics: els consolidats socialment i els que no ho estaven. Els clients dels argenteres no només eren l'Església, els ajuntaments o les confraries, sinó també els nobles, els comerciants i els hisendats que compraven objectes d'argent per al guarniment interior de les seves cases o joies per a les mullers i per al casament de les filles.

Jordi Andreu, en el buidatge del cadastre de 1816, compta tres dauradors i un escultor, amb una mitjana de tributació de vint sous per cap. D'argenteres n'hi ha

dinou que paguen 61 sous cadascun, és a dir, el triple.<sup>3</sup> Un altre mètode per constatar la seva posició social és la participació en càrrecs municipals i per aquest motiu hem consultat un llibre de Josep Morell, *El municipi reusenc en el set-cents*. Únicament apareixen argenteres: Antoni Arandes, regidor el 1735; Lluís Brocà, el 1760 (i diputat del Comú el 1770); Pere-J. Selma, el 1735; Celdoni Vilar, el 1740 i el 1749, i Josep Vilar, el 1770 i el 1775, a més de ser diputat del comú el 1795 i síndic el 1780. Amb el Decret de Nova Planta, el 1716 trobem com a cònsol l'orguener Antoni Cases, que també exercirà de comptador entre 1720 i 1741.<sup>4</sup>

Entre 1769 i 1790, el nombre d'artistes que treballaven a Reus augmenta de la mateixa manera que ho fa la població. En un estudi sobre els contractes d'aprenentatge signats davant de notaris de Reus entre 1773 i 1793, n'hi ha setze que es decanten per l'argenteria. L'origen geogràfic és totalment urbà: tretze són de la mateixa ciutat de Reus i la resta de la capital de corregiment, Tarragona. La durada de la formació és de les més llargues dels artesans, de sis a cinc anys i mig, els mateixos que per esdevenir estanyer i amb sis mesos menys per ésser blanquer, perruquer, seller o torner. Entre els artesans que contracten aprenents entre 1773 i 1793, els que tributen amb més impostos són els argenteres, és a dir, que ells serien els més rics.<sup>5</sup> Comprenem, així, el desig de molts pares perquè el seu fill ho pogués ser; però la lectura dels resultats, entre les declaracions dels dos cadastres que exposem en aquest article (1769 i 1790) ens indica que creixen els argenteres que no tenen casa pròpia, és a dir, que viuen en règim de lloguer (aquests poden treballar en el taller d'un altre). També constatem que després de vint-i-un anys, l'observació del cadastre de 1790 ens confirma la continuïtat de la majoria de nissagues i l'aparició de noves, unes quantes vingudes de fora i d'altres de reusenques (en part hi ha els aprenents que, un cop enllestit el mestratge, es planten). Un altre element a destacar és que no sempre el lloc de residència i de treball coincideixen, atès que poden tenir botiga



en un carrer més cèntric de l'interior del nucli urbà i l'habitatge més allunyat. Val a dir que sobre els que confeccionaven perruques hi ha poca informació, a l'igual que sobre els guitarrers.<sup>6</sup> N'hi ha força més, però, sobre els constructors d'orgues<sup>7</sup> i sobre els llibreters.<sup>8</sup>

### APÈNDIXS DOCUMENTALS

Després dels cognoms, fem constar (entre parèntesis) el nom del carrer en què residia l'individu. El 1769, per personal, cada argenter contribuïa amb 4 lliures i 10 sous, el mateix import que els dauradors i courers; la tributació dels perruquers era la meitat (2 lliures i 10 sous). El 1790, els caps de casa pagaven també per un nou concepte, el de diputat.

#### I. Tributació dels artistes segons el cadastre de 1769<sup>9</sup>

##### Argenters

- Josep Arandes (Monterols), personal, casa, renda de censal, vinya i garrofers (15 ll., 10 s., 2 d.).
- Miquel Arandes (Monterols), personal.
- Francesc Ballester (carrer Major), personal seu i d'un fadrí (7 ll.).
- Josep Ballester (carrer de Jesús), personal.
- Lluís Brocà (carrer d'Aleus), personal i casa (7 ll., 10 s.).
- Anton Bertran (plaça del Mercadal), personal.
- Josep Bertran (Monterols), casa i personal (6 ll., 10 s.).
- Felip Cases (Monterols), personal, casa, una puja d'un forn de pa, vinyes (13 ll., 6 s., 5 d.).
- Joan Elies (carrer de Jesús), viu de lloguer en una casa propietat dels Marc, personal.
- Joan-Baptista Ferrando (carrer Major), personal.
- Josep Ferrando (carrer dels Canterers), personal propi i del seu fill (5 ll.).
- Josep Miró (plaça del Mercadal), personal.
- Jaume Selma (carrer Major), personal, dues cases, una part de forn i onze jornals de vinya (27 ll., 14 s., 7 d.).
- Bernat Segué (carrer de la Font), personal.
- Joan Vilar (carrer de Jesús), personal, casa, un matxo, dos jornals de vinya (9 ll., 9 s.).
- Josep Vilar (carrer Major), personal seu i del seu fill, tres cases (la que habita, una altra al carrer de la Concepció i una tercera al costat), tres jornals de vinya, una part de forn i un matxo (19 ll., 10 s., 9 d.).
- Vídua de Celdoni Vilar, una casa, tres jornals de vinya i la renda d'un censal (8 ll., 16 s.).

##### Dauradors

- Vídua de Josep Lletget i Sorder (Monterols), casa i terres (3 ll., 1 s., 10 d.).
- Francesc Vallès (raval de Monterols), personal, habitava de lloguer en unes cases de les monges.

##### Courers

- Carles Cornet (carrer de la Font), personal.
- Jaume Mestres (Monterols), casa i personal (6 ll.).
- Francesc Vadrines (Monterols), personal.

##### Escultors

- Josep Vilar (carrer d'Aleus), casa on habita, el personal propi i el del seu gendre (8 ll., 12 s.).

##### Orguener

- Antoni Cases (raval de Monterols), personal, casa i terres (13 ll., 19 s., 6 d.).

##### Perruquers

- Joan Campderrós, personal.
- Pere Martí (o Marí) (carrer Major), personal.

##### Guitarrer

- Vídua de Joan Amante (raval de Santa Anna), personal del seu fill, casa i un jornal de vinya (6 ll., 15 s.).

#### II. Tributació dels artistes segons el cadastre de 1790<sup>10</sup>

##### Argenters

- Pere Alsina (carrer de Jesús), personal.
- Miquel Arandes, personal (carrer del Vidre).
- Josep Arandes, personal propi i de son fill, casa on habita i casa del costat (Vidre) i renda d'un censal.
- Francesc Ballester, personal, dues cases (Monterols i hort d'En Borràs) i tres jornals de vinya, garrofers i oliveres (12 ll., 14 s., 5 d.).
- Josep Bellver (carrer Major), personal i casa.
- Lluís Brocar (carrer d'Aleus), personal, casa i pensió censal (9 ll.).
- Antoni Carbonell (carrer de la Font), personal, casa (al carrer de Jesús), quatre jornals de terra erma i oliveres (8 ll., 13 s., 8 d.).
- Joan Elies (Jesús), la casa on habita (abans era del seu sogre), personal propi i del seu fill i dos jornals de terra (vinya i sembradura).
- Jaume Estapar (carrer del Vidre), personal.
- Joan Estapar (carrer Jesús), personal i casa (abans era del seu sogre) (4 ll., 4 s., 8d.).
- Joan-Baptista Ferrando (carrer Major), personal propi i de son fill (7 ll.).
- Francesc Ferrando (carrer dels Canterers), personal.
- Salvador Jofre –en el document, *Xofre*– (carrer Jesús), personal.
- Guillem Marcó (plaça de la Peixateria), personal i una casa (al carrer de Martorell).
- Josep Monner, personal.
- Francesc Pastells (carrer Major), personal, dos jornals de vinya, i una pensió de censal (8 ll., 10 s., 8 d.).
- Josep Props (Vidre), personal.





IMATGE D'UN RELLEU DE LA PRIORAL DE REUS DE L'ARTISTA PERE COSTA, DEL 1713, UBICAT AL MAHR. FOTO: F. X. C. / IMMR

- Josep Segués (raval de Monterols), personal.
- Vicenç Segués (carrer de la Concepció), personal.
- Vicenç Urdura (carrer del Vidre), personal.
- Vídua de Josep Vilar (carrer Major), personal del seu fill i un fadrí, la casa en què habita, la del costat i altres dues (una al carrer de les Barreres i l'altra al raval de Jesús), part d'un forn de pa, un matxo i tres jornals de terra (21 ll., 1 s., 5 d.).
- Joan Vilar (carrer de Jesús), personal propi i del seu fill, dues cases (la que habita i la del costat), un matxo i terra (12 ll., 19 s., 9 d.).

#### Courers (o campaners)

- Carles Cornet (Santa Anna), casa i personal.
- Jaume Mestres, casa on viu (carrer del Vidre), el taller o foneria, al carrer de Sant Llorenç, i personal (6 ll., 18 s., 3 d.).
- Ramon Pomerol (raval de Santa Anna), personal.
- Miquel Vadrines (carrer de Sant Pere d'Alcàntara), personal i una renda d'un censal (3 ll., 15 s.).

#### Dauradors

- Joan-Baptista Sigla (carrer de Sant Joan), personal,

dues cases (la que habita i una altra al carrer de Sant Pancraç).

- Francesc Vallès (carrer de Sant Joan), personal propi i del seu fill (5 ll.).

#### Orguener

- Josep Cases, casa (raval de Monterols), un jornal de vinya, un jornal de garrofers i personal (3 ll., 15 s., 3 d.).

#### Guitarrer

- Domènec Amante (raval de Santa Anna), personal, casa i una pensió de censal (5 ll., 19 s., 2 d.).

#### Impressors

- Benet Barber (carrer de Montserrat), casa i personal.
- Rafael Comte (carrer Major) –també era llibreter–, personal.

#### Perruquer

- Pere Martí o Marí (carrer Major), personal, terra i una pensió de censal.
- Joan Campderrós (carrer del Forn), personal.

#### Relotger

- Llorenç Bougat (carrer Major), personal i casa.

1. Una monografia d'obligada consulta, ja clàssica, és la de Lluïsa VILASECA BORRÀS [i Salvador VILASECA ANGUERA], *El Reial Col·legi d'Argenters de Reus i els seus antecedents*, Reus 1970.

2. En l'àmbit de Catalunya, la bibliografia és abundant. Per exemple, M. SANTIVERI, "Clases sociales y niveles de vida material en la Lleida del siglo XVII (1644-1700)", *Manuscrits. Revista d'història moderna* (Barcelona), 3 (1986), p. 129-150 i L. CASTAÑEDA, "Ensayo metodológico sobre los inventarios post-mortem en el análisis de los niveles de vida material: el ejemplo de Barcelona entre 1790-1794", *Actes del Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, vol. I, Barcelona 1984, p. 757-769.

3. Jordi ANDREU, *Economia i societat a Reus durant la crisi de l'Antic Règim*, Reus 1986, p. 183.

4. Josep MORELL i TORRADEMÈ, *El municipi reusenc en el set-cents. L'estructura institucional que emmarcava l'enlairament i dirigia l'estructura urbana*, Reus 1991, p. 185-201.

5. Josep MORELL i TORRADEMÈ, *El municipi reusenc en el set-cents. L'es-*

*tructura institucional que emmarcava l'enlairament i dirigia l'estructura urbana*, Reus 1991, p. 185-201.

6. Roser PUIG i TÀRRECH, *Els aprenents de Reus al final del segle XVIII (1773-1793)*, Reus 1992.

7. El llinatge dels Amante procedia de Ferrara (regne de Nàpols). Al gener de 1714, trobem el casament d'Andreu Amante, guitarrer, fill d'Antoni (del mateix ofici) i d'Anna Maria, ambdós de Ferrara. La seva esposa serà la filla d'un oller reusenc (Batlle). Arxiu de la Prioral de Reus (APR), tercer volum d'Esponsoris (1701-1727).

8. Josep M. GRAU i Roser PUIG, "Notes sobre l'orguener reusenc Josep Cases i Soler (1743-1802)", *Recerca musicològica* (Bellaterra), XIII (1999), p. 49-62.

9. Enric AGUADÉ BRUIX, *Impressors i llibreters a Reus: 1720-1900*, Reus 1996.

10. Arxiu Comarcal del Baix Camp (ACBC), Fons Municipal de Reus, sign. 1479.



## EL PRESIDENT DEL PARLAMENT, EN LA PRESENTACIÓ DEL CATÀLEG *CARTELLS DE LA SEGONA REPÚBLICA, 1931-1939*

**E**l catàleg de l'exposició *Cartells de la Segona República, 1931-1939* es va presentar el 17 d'octubre en un acte presidit pel M. Hble. Sr. president del Parlament de Catalunya, el reusenc Ernest Benach. En la publicació es reproduueixen i cataloguen els 147 cartells del període esmentat que fan part de la donació documental que al seu dia va fer a l'IMMR l'artista i promotora cultural Maria Montserrat Barenys i Busquets. Es tracta d'una de les col·leccions més interessants de les conservades a Catalunya, amb diversos exemplars poc coneguts i pràcticament únics. Entre els cartellistes més destacats de la col·lecció podem citar Carles Fontserè, *Sim* (José Luis Rey Vila), Ricard Giralt-Miracle, Josep Obiols, Martí Bas, Lorenzo Goñi, José Luis Bardasano i Helios Gómez. Aquest volum, de 120 pàgines, és el número 3 de la Col·lecció Museus de Reus que edita l'IMMR. A més dels tres textos de presentació, signats per l'alcalde de Reus, la tinenta d'alcalde de Cultura i la donadora, el volum inclou un breu estudi



del conjunt i la catalogació pròpiament dita de tots els cartells (ordenats cronològicament), ambdós capítols a càrrec dels comissaris i coordinadors de l'exposició i del catàleg, Jaume Massó i Marc Ferran. Tant l'estudi com la catalogació han estat traduïts a l'espanyol i a l'anglès. La reproducció en color dels cartells ha estat realitzada pel fotògraf Carles Fargas. El llibre i l'exposició han rebut una subvenció del programa del Memorial Democràtic de la Generalitat i dels Serveis Territorials a Tarragona del Departament de Cultura. Aquest catàleg és a la venda, als Museus de Reus, a partir del mateix dia de la presentació. / IM. Foto: F. X. Cabrero / IMMR.

INFORMATIU MUSEUS 22

## ELS TRAÇOS DE MACARIO GÓMEZ I UN TALLER SOBRE FOTOGRAFIA HISTÒRICA, AL CIMIR

**M**ac. *Traços de Cinema*, presenta més de 150 peces, entre cartells originals, reproduccions, programes de mà i plomes del reconegut cartellista Macario Gómez (Reus, 1926). Amb aquesta exposició, produïda per la Fundació Caixa Tarragona, es vol confirmar la importància d'aquest cartellista català de fama internacional, que va crear la imatge de promoció de les millors pel·lícules que es van veure a Europa entre els anys cinquanta i vuitanta. El muntatge és comissariat per Paco Baena i es distribueix en vuit àmbits temàtics: Comèdia-còmics, Policial-suspens, Drama, Western, Terror-Ciència Ficcio, Acció-aventura, Antiguitat-Històric i Cinema espanyol. El nom de Mac està unit a milers de títols. Creacions la majoria de les quals van assolir un gran reconeixement en tot l'àmbit cinematogràfic, molt especialment en el de l'espectador, que era en definitiva el destinatari d'aquestes obres. D'ell són els elements promocionals de cèlebres films com *Un tranvía llamado Deseo*, *Los diez mandamientos*, *Con la muerte en los talones* o *La muerte tenía un precio*. «En els cartells de Mac», segons el comissari de l'exposició, «es reflecteix el seu inconformisme creador, mitjançant un estil gràfic no predeterminat. En les seves creacions va reflectir codis



de gran simbolisme: al·legories o metàfores que li van causar més d'un problema amb els responsables dels departaments de publicitat de les productores. A més, Mac va impregnar el cartell d'una expressivitat estètica, al mateix temps que cinematogràfica, amb gran objectivitat». L'exposició es va estrenar a la Sala d'Exposicions de Caixa Tarragona el passat mes de juny i ara s'està a Reus des del passat 20 de setembre i fins al 25 de novembre.

Una altra de les activitats destacades del CIMIR en aquest trimestre és el taller d'introducció a la fotografia històrica, programat entre el 2 i el 4 de novembre. Es tracta d'un curs dirigit pel prestigiós fotògraf i investigador de tècniques antigues de fotografia Xosé Gago Pesqueira (Marín, Pontevedra, 1946). El taller pretén ser molt pràctic i artesanal, i busca recuperar alguns dels procediments desenvolupats pels antics fotògrafs, aplicats a la fotografia actual i que permeten obtenir imatges amb una gran qualitat estètica. El taller s'adreça a persones amb uns coneixements bàsics de les tècniques de laboratori fotogràfic. / IM. Foto: F. X. Cabrero / IMMR.



# CAL MASSÓ VIU UNA TARDOR CARREGADA D'ACTIVITAT

## L'ANELLA CULTURAL I L'EXPOSICIÓ SOBRE CARLES AMILL, ACTIVITATS DESTACADES

ELENA MARTÍ  
Coordinadora de Cal Massó



EL 8 D'OCTUBRE ES VA TRANSMETRE EN DIRECTE UNA ÒPERA DEL LICEU AL BARTRINA. FOTOS: F. X. CABRERO / IMMR.

**D**esprés de la roda de premsa virtual entre les ciutats participants al projecte, el 16 de setembre es va dur a terme la primera activitat de l'Anella Cultural. Dins la programació de l'Hipnotik Festival de Barcelona, es van realitzar activitats paral·leles a Lleida, Granollers i Reus, sota el lema "L'Anella Cultural Transporta Hipnotik". Des del Centre d'Art Cal Massó, es va poder veure en directe la realització de grafitis de Lleida i l'exhibició de *breakdance* de Granollers. A més, es va transmetre en directe des de Reus a Barcelona un concert de rap a càrrec del grup Reus Combo 3. Aquest intercanvi de continguts es realitza a través del material audiovisual de l'Anella Cultural. També es va transmetre en directe una òpera del Liceu, que es va projectar al Teatre Bartrina el passat 8 d'octubre.

Per altra banda, cal destacar que l'Anella Cultural ens va fer arribar ArtFutura, un festival on es mostren les darreres tendències artístiques a través de les noves

tecnologies [www.artfutura.org](http://www.artfutura.org). En aquesta ocasió, es va poder gaudir d'una sèrie de conferències que es van transmetre en directe des del Mercat de les Flors al Centre d'Art Cal Massó. Des de Reus, també es van enviar imatges cap a ArtFutura, com els treballs d'octubre de *Percepcions, mostra de videocreació*, comissariada per David Fernández, l'espot del Festival Memorimage, les imatges gravades de l'Hipnotik Festival, entre altres. Un interessant intercanvi de continguts entre Reus i Barcelona.

### LA FELICITAT DE (VIURE A) LA CIUTAT DE DALT

Fins al 5 de gener es pot gaudir de l'exposició en homenatge a Carles Amill, sota el títol *La Felicitat de (Viure a) la Ciutat de Dalt* i comissariada per Jordi Abelló. Aquest homenatge també es va completar amb la inauguració el mateix dia de dues exposicions paral·leles del desaparegut artista, a la Galeria ArtLoft i a la Sala Fortuny del Centre de Lectura de Reus. En el cas de Cal Massó, podem gaudir de cinc obres de gran





IMATGE DE LA INAUGURACIÓ DE L'EXPOSICIÓ SOBRE CARLES AMILL. FOTOS: F. X. CABRERO / IMMR.

format pintades a l'oli sobre tela als anys noranta i una sèrie de marines inacabades, en pintura a l'oli sobre fusta com a últimes obres, que ja s'havien exposat a la Galeria ArtLoft fa uns quants anys. Aquestes marines van acompanyades del vídeo *Mira'm*, on es veu l'artista maquillant una marina a l'esquena nua d'una noia.

El títol de l'exposició remet a la videoinstal·lació que presideix la sala. Es tracta d'un muntatge audiovisual ideat per l'artista i postproduït per Núria Megias i Alfredo Castellanos. En una pantalla es veuen set videocreacions diferents muntades sobre el dibuix d'un retaule i van acompanyades de dos bancs d'església. Una de les videocreacions és el diàleg «L'amic provant d'entendre» de l'obra «Diàlegs de folls enamorats» de Joan Vallespir. Carles Amill va ser un gran artista de reconegut prestigi que va viure a Barcelona i als Estats Units i que tenia el taller a Vinyols (Baix Camp). A més d'artista, va treballar com a restaurador i també fou professor en el taller de restauració de la façana de l'Institut Pere Mata de Reus.

A més de la inauguració de l'exposició de Carles Amill, la tardor comença plena d'activitats al Centre d'Art Cal Massó. Des de l'Àrea d'Art i Creació de l'Institut Municipal de Museus de Reus, s'ha organitzat *Percepcions, Mostra de videocreació*, comissariada per David Fernández Solé. Entre el mes d'octubre i desembre, aquest comissari ens aporta un programa mensual diferent amb quatre propostes de videocreadors de la

zona. En sessions d'uns vint minuts, la mostra es passa cada divendres entre les set i les nou del vespre. Una proposta interessant per fomentar la videocreació a les nostres terres.

Una altra proposta interessant que ha ofert el centre és *Resistències/ Dissidències*, promoguda pel Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya. Aquest cicle de documentals, comissariats per OVNI & Arxius de l'Observatori del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, ha ofert quatre programes que han tractat diferents temes de la societat actual. S'han pogut visionar vuit documentals entre els dies 27 de setembre i 18 de novembre. Entre ells, cal destacar els interessants films *1991 NextHundredYears*, on es veu la figura de George Bush a l'inici de la guerra del Golf, i *El Forat (de la Vergonya)* que tracta el tema de l'expropiació al barri de la Ribera de Barcelona i de la reacció dels veïns en veure enderrocar les seves cases.

Per altra banda, el Centre ha acollit una part de la programació de la *Mostra Més Dansa*, organitzada pel Teatre Bartrina. El divendres 19 vam poder gaudir de tres espectacles de dansa contemporània a càrrec de les companyies Erre que Erre, Contrapunctus Danceport i Derivat. A més, el dia 20, dues sessions a càrrec de la companyia I et O. El 7 i el 9, el Centre acull dues sessions nocturnes dins el programa Taca d'Oli, mostra de poesia de Reus.



# EL CIMIR S'INCORPORA A L'OFERTA DE TALLERS DELS MUSEUS DE REUS

JORDI SUÁREZ  
Director

**E**l Centre de la Imatge Mas Iglesias s'ha incorporat, des d'aquest curs, a l'oferta de tallers dels Museus de Reus adreçats a grups escolars. Es tracta d'una activitat didàctica centrada en la invenció i l'evolució de la tècnica fotogràfica, de manera que es pugui fer una introducció al coneixement de joguines òptiques, l'experimentació amb la càmera fosca i el treball de laboratori. El fet que el CIMIR estigui equipat amb laboratoris i una aula de treball al pis superior facilita molt les possibilitats de fer activitats amb col·lectius d'estudiants. A més, l'entorn del mas, amb el parc de Mas Iglesias a tocar, també fomentarà les dinàmiques de treball de camp.

Pel que fa a la resta de tallers per a grups, els Museus de Reus segueixen en la línia de consolidar l'oferta existent. Al final del curs escolar passat es van posar en marxa els tallers *La prehistòria a cau d'orella*, *Vine a la prehistòria i posa't elegant* i *Sàpiens, posa't elegant!* El primer d'aquests tallers és l'únic que s'adreça a l'etapa d'educació infantil (P4 i P5) i als cicles inicial i mitjà de l'educació primària. Això i l'especificitat del contingut del taller (la introducció a la prehistòria a través dels sons i de la música) ha contribuït a que, en les primeres setmanes del curs 2007-2008, hagi estat el taller més sol·licitat de tots els que s'ofereixen. Les altres dues activitats tenen com a fil conductor l'ornamentació i la joieria prehistòrica, força present en els fons del Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca, i proposen als participants que elaborin les seves pròpies peces d'ornamentació, això sí, partint dels materials i tècniques que tenien a l'abast els humans de la prehistòria.

El taller *I tu... què hi pintes a la prehistòria?* ha esdevingut ja un clàssic del MASV: els seus bons resultats fan que els docents el segueixin programant cada curs. Té com a eix de treball l'art i la plaqueta gravada de Sant Gregori, i a més permet ampliar coneixements sobre els hàbitats existents a la prehistòria i les formes de vida dels humans de l'època. Aquest taller convida els alumnes a experimentar en diferents espais del Museu: des de la balma recreada, on s'inicia l'activitat, fins a les sales on es pot contemplar la plaqueta amb la cervoleta gravada, recuperada a la balma de Sant Gregori (Falset).



FOTOGRAFIA D'UN DELS TALLERS DE L'IMMR.  
FOTOS: F. X. CABRERO / IMMR.

Fora de l'àmbit de la prehistòria, el MASV manté vigent un altre dels tallers més acceptats: *El museu... quina mina!* El professorat de ciències naturals ha trobat, des de fa molts anys, un bon recurs pedagògic per ampliar coneixements sobre la geologia i el medi i aplicar-los al dia a dia dels alumnes. El taller de minerals del tercer pis del Museu, que es va millorar fa un parell de cursos, ha tornat a experimentar millores amb el canvi dels finestrals de l'aula.

El Museu d'Art i Història continua centrant la seva oferta didàctica en el taller *El gòtic, una finestra oberta al passat...* L'activitat és una bona eina per endinsar els estudiants en el Reus de l'edat mitjana, moment crucial en la formació de la vila. A través de l'art gòtic es dona compte del funcionament dels tallers d'artesans de taules gòtiques i es descobreix el sistema de relacions socials de l'època.



# MEMORIMAGE 2007 ARRIBA AMB MÉS TREBALLS A CONCURS

JORDI SUÁREZ  
Director

La segona edició de Memorimage, Festival Europeu de Cinema i Televisió, s'engegarà el pròxim 16 de novembre amb un increment dels treballs participants i que concursen. El festival passa enguany als 68 treballs a concurs, mentre el 2006 la quantitat total era de 55. Entre les novetats, cal esmentar els nous escenaris del festival: la Sala Santa Llúcia (al raval de Robuster), el Centre d'Art Cal Massó i el Centre de la Imatge Mas Iglesias. En aquest sentit, la sala propietat de la Germandat de Sant Isidre i Santa Llúcia acollirà la inauguració, el divendres a les set de la tarda. Aquest espai servirà per projectar els llargmetratges (categoria A) i també treballs de la televisió (categoria B). De fet, els documentals televisius també es projectaran al Centre de la Imatge Mas Iglesias. El Centre d'Art Cal Massó serà la seu per veure les realitzacions audiovisuals d'encàrrec institucional públiques o privades, espots de publicitat, treballs de videoart i videoclips (categoria C), així com les realitzacions d'alumnes d'escoles d'audiovisual (categoria D).

La sessió inaugural serà protagonitzada per la pel·lícula *Hippies forever*, de Carlos Moro i Luis Alaejos, i pel documental *Entre el jou i l'espasa*, de M. Dolors Genovès. És previst que aquests realitzadors assisteixin a la sessió inaugural a la Sala Santa Llúcia. Una de les activitats paral·leles previstes és una exposició a la Sala Fortuny del Centre de Lectura, amb el títol *Les altres arts de Cifesa*, que obrirà portes el mateix dia 16 a primera hora de la tarda. Aquesta mostra analitzarà la producció gràfica, publicitària i promocional d'una de les productores cinematogràfiques més importants que hi ha hagut a Espanya. S'hi aplegarà gran part del material gràfic que la productora va utilitzar durant el període 1932-1956, com ara cartells, programes de mà, catàlegs o altres documents comercials i publicitaris.

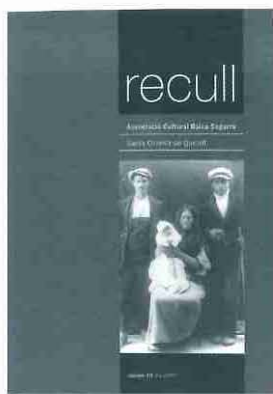
Des del dilluns 19 de novembre fins al divendres 23 es durà a terme al CIMIR i a Cal Massó el seminari «La creació de la memòria», adreçat a alumnes de la Universitat Rovira i Virgili. Es proposarà una reflexió sobre com es construeix la memòria audiovisual amb les noves tecnologies. S'hi han programat tallers, conferències i projeccions i la direcció acadèmica és responsabilitat de la URV.



Un altre esdeveniment paral·lel que cal tenir en compte serà l'homenatge a Víctor Mora, creador de la figura literària del Capitán Trueno. Aquest acte es farà el dissabte 17, a dos quarts de nou del vespre, a la Sala Santa Llúcia, i s'espera l'assistència del vicepresident del Govern, Josep Lluís Carod Rovira. Com l'any passat, també s'ha previst la secció «Un pont sobre l'Atlàntic», en què el país convidat és els Estats Units d'Amèrica, amb l'obra del documentalista Alan Berliner en el punt d'atenció. La presentació d'aquesta sessió, que es farà el dilluns 19, a dos quarts de set, a la Sala Santa Llúcia, la farà Efrén Cuevas, professor de la Universitat de Navarra i especialista en l'obra de Berliner. Es projectarà *City edition* (1980), un curtmetratge que reflexiona sobre les contradiccions de l'ésser humà, i *The family Album* (1986), un retrat de la societat burgesa americana que inclou gravacions domèstiques reciclades. La secció del festival «Pobles de la Mediterrània» es dedica aquest any a Israel, amb el film *Souvenirs* (2006), de S. Cohen i H. Efrat, i la secció «Pobles d'Europa» a Alemanya, amb *Hitler's hit parade* (2003), d'Oliver Axer i Susanne Benze. Aquesta darrera sessió serà presentada per Rafael de España Renedo, director de Film-Història.

La cloenda i el lliurament de premis es farà el divendres, 23 de novembre, a les deu de la nit, al Teatre Bartrina. A banda de la proclamació dels guanyadors i el lliurament de premis, s'aprofitarà per fer un homenatge a la sala de cinema més antiga de la ciutat i que ja no existeix: la Sala Reus. En aquesta sessió es projectaran dues restauracions impulsades per l'Arxiu de la Filmoteca de Catalunya i que tenen relació amb la nostra ciutat: *Las Fiestas de Reus en honor de Ntra. Sra. de la Misericordia* (1929) i *Crettineti re dei ladri* (1909). Les projeccions aniran acompanyades amb música en directe de piano interpretada pel mestre John Style.





DIVERSOS AUTORS. *Recull*. núm. 10. Santa Coloma de Queralt: Associació Cultural Baixa Segarra, 2007, 179 p.

És el desè número d'aquesta miscel·lània que apareix en els darrers quinze anys. Aquest s'obre amb una presentació dels editors, que –a partir d'ara– es proposen «donar un caire més modern i més dinàmic al *Recull*» (p. 3). Tot seguit, es publiquen nou articles de

dotze autors diferents: Pau Arroyo i Agit Serrano expliquen el procés de «Conservació-restauració de les pintures de la volta de l'escala noble del castell de Santa Coloma de Queralt» (p. 5-13), Maria Rosa Boladeras recopila «Cent anys de records de Santa Coloma de Queralt» (p. 15-24), Mercedes Bruned i Anna M. Miralles (aquesta darrera, restauradora de l'IMMR) informen sobre la «Intervenció de neteja a les Fonts de les Canelles» (p. 25-27), Josep M. Grau i Roser Puig estudien «Un inventari patrimonial del convent de la Mercè de Santa Coloma de Queralt després de l'exclaustració (1836)» (p. 29-44), Manel Güell biografia «Rafel de Biure de Montserrat, o les tribulacions d'un

senyor-bandoler de Vallespinosa (1570-1634)» (p. 45-87), Josep M. Llobet aporta «Algunes dades documentals sobre Conesa (1424-1645)» (p. 89-104), Jordi Morelló analitza «Les universitats de la baronia de la Llacuna a la llum d'una concòrdia amb llurs creditors de l'any 1397» (p. 105-118), Roser Puig, ja citada, descriu documentadament la «Mobilitat demogràfica de la Conca de Barberà i Baixa Segarra via Reus (segle XVIII)» (p. 119-137), i Pelegrí Segura resumeix diverses «Notes històriques de la Pobla de Carivenys» (p. 139-150). El *Recull* acaba amb l'índex complet dels articles apareguts en els deu volums publicats fins ara.

JAUME MASSÓ

## HISTÒRIA DE L'INDEPENDENTISME CATALÀ



El darrer número (el 106) de les Edicions del Centre de Lectura de Reus és un recull de les actes i ponències del primer Congrés d'Història de l'Independentisme Català. Es tracta del congrés que es va fer al mateix Centre de Lectura l'any passat per analitzar, des d'un punt de vista historiogràfic, els orígens i l'evolució dels moviments polítics que defensaven o defensen, en el seu corpus doctrinari, l'objectiu polític de la independència de Catalunya (o dels Països Catalans, segons es miri, tal i com recorda en el seu assaig una de les comunicants

al congrés, Rosa Calafat Vila). El simposi va ser organitzat per l'Associació d'Historiadors/es dels Països Catalans. Pel que fa als continguts del llibre, en l'apartat de ponències s'apleguen els treballs de Lluís M. Pérez (ens explica que la seva participació és més en qualitat d'historiador que no pas d'alcalde), Pere Anguera, Xavier Pujadas, Enric Ucelay Da Cal, Daniel Díez Esculies, Fermí Rubiralta i Casas, Roger Buch i David Bassa. Un segon apartat reuneix les comunicacions presentades: a més de la ja esmentada de Calafat, s'hi poden trobar textos que van des d'estudis sobre publicacions de contingut independentista fins a assajos sobre col·lectius locals fidels a aquest ideari (com ara de Badalona o del Baix Gaià). L'abast del període estudiat pels diferents autors és molt ampli, des del segle XIX (especialment abordat per Anguera), fins als moviments més recents dels anys noranta, que

inclouen el final de l'organització Terra Lliure i la nova orientació explícitament independentista del partit més influent actualment dins aquest àmbit de l'espectre polític, Esquerra Republicana de Catalunya, avui al govern de la Generalitat. Tot i la disparitat dels treballs, pensats tots ells de manera autònoma i separada, la seva conjunció acaba aportant una visió força unitària del procés de conformació de la ideologia independentista i la seva aplicació en la pràctica política a Catalunya i a d'altres indrets de parla catalana. Es tracta d'una publicació que ofereix una visió força completa del fil històric d'aquest moviment polític, de manera que la seva lectura pot ser una bona manera de comprendre l'evolució d'una de les tendències polítiques que en els darrers anys ha crescut més proporcionalment a Catalunya.

JORDI SUÁREZ



## «NO CONEC CAP ALTRE ARTISTA QUE SACRIFIQUÉS LA SEVA CARRERA PROFESSIONAL PER AJUDAR ELS REFUGIATS»

### NÚRIA BALLESTER

COMISSÀRIA EXPOSICIÓ PAU CASALS I L'EXILI

PER JORDI SUÁREZ

INFORMATIU MUSEUS 28



LA REUSENCA, NÚRIA BALLESTER, A L'EXPOSICIÓ PAU CASALS I L'EXILI.  
FOTOS: MUSEU PAU CASALS DEL VENDRELL.

#### ¿Quins són els aspectes concrets de l'etapa d'exili de Pau Casals que centren l'exposició?

L'exposició s'articula en tres àmbits: La Guerra Civil, l'exili i el retorn. El primer és un espai introductor i de situació històrica on expliquem quina va ser l'actitud de Casals durant el conflicte. La segona zona és la que ocupa el gruix de l'exposició i el dividim en quatre parts: l'ajuda als refugiats, el combat contra les dictadures, Pau Casals com a símbol de l'exili català i el combat per la pau i la llibertat, i l'últim àmbit on expliquem el retorn de les despulles de Pau Casals a Catalunya el 1979.

#### ¿Quina era la relació de Casals amb les autoritats republicanes a l'exili? ¿Es coordinava amb elles a l'hora d'ajudar els exiliats?

Pau Casals va mantenir sempre una bona relació amb les autoritats i els responsables polítics a l'exili, però sempre es va mantenir al marge de qualsevol organització en aquest sentit «oficial». La seva implicació d'ajuda als refugiats va ser sempre a títol personal, de tu a tu. Els refugiats li escrivien cartes i ell les contestava totes amb l'ajuda econòmica que els podia oferir.

#### En totes aquestes iniciatives prou compromeses, ¿com va aconseguir Casals evitar la pressió de les autoritats franquistes?

La pressió la va tenir, i molt dura en els primers anys. A la secció «Fantasmones rojos» del diari *Solidaridad Nacional* del 22 d'octubre de 1939, Miguel Utrillo acusava Casals de «rojo», «masón» i «judío» entre altres qualificacions, i el 1940 el «Tribunal de Responsabilidades Políticas» li va imposar una multa d'un milió de pessetes. Per a ell va ser molt difícil aguantar totes aquestes acusacions però, evidentment, el règim sabia la repercussió que podria tenir atacar un músic internacionalment reconegut com Pau Casals, i segurament per aquest motiu, el van deixar «relativament» tranquil, tot i que l'oposició de Casals al règim va ser dura i molt pública.



El desencís i el silenci  
*“Podia acceptar els aplaudiments dels concerts  
i els premis que m’atorgaven mentre  
els meus compatriotes patien tal infortuni?”*

L'EXPOSICIÓ ES POT VISITAR FINS EL 30 DE DESEMBRE.  
FOTO: MUSEU PAU CASALS DEL VENDRELL.

**¿Podria esmentar personatges destacats que rebessin el suport de Casals?**

Casals va ajudar molta gent, amics i coneguts, músics i familiars de músics com per exemple la vídua del compositor català Juli Garreta, o els intel·lectuals que es varen refugiar a la residència de Roissy-en-Brie, prop de París, com Xavier Berenguel, Sebastà Guash, Pere Calders, Joan Oliver, Anna Murià o Mercè Rodoreda, entre d'altres.

**¿El cas de Casals (les seves accions d'ajut als exiliats) és singular dins el món intel·lectual de l'exili republicà?**

Sí, no conec cap artista que sacrificués la seva carrera professional per ajudar els refugiats. El seu compromís realment va ser exemplar. També s'ha de dir que ell tenia els mitjans i les possibilitats per fer-ho, però també hagués pogut actuar d'una altra manera i no ho va fer. El seu compromís amb els refugiats va ser molt gran i cal destacar que no només ho va fer en aquests primers anys d'exili sinó que va continuar ajudant econòmicament fins als últims anys de la seva vida a través de la SRA (*Spanish Refugee Aids*), una organització benèfica que es va crear als Estats Units el 1953 per ajudar els refugiats al sud de França, de la qual Pau Casals en va ser president honorari, juntament amb Salvador de Madariaga.

**¿Quins motius fan decidir Casals a deixar la Catalunya Nord i establir-se a l'Amèrica Central?**

Un cúmul de circumstàncies. Ja des de petit, Pau Casals havia sentit a parlar molt de Puerto Rico de la boca de la seva mare, porto-riquenya de naixement, i sempre li havia promès que un dia o altre hi aniria. L'oportunitat li va venir el 1955. La rebuda que va tenir per part de les autoritats i la gent de Puerto Rico va ser extraordinària, i es va retrobar amb tota la família per part de mare que no havia pogut conèixer mai. Aquest fet, juntament amb el clima, el mar i la coneixença de la que va ser la

seva deixeble i més tard esposa, Marta Montañez, va propiciar que el 1957 hi establís la seva residència. La llum i les platges de Puerto Rico li recordaven molt les de Sant Salvador, i després de la solitud i la duresa del clima de Prada, Pau Casals va retrobar la calidesa d'una llar familiar que l'exili li havia privat de gaudir. No hem d'oblidar que en aquells moments Casals tenia ja una avançada edat.

**¿Fins a quin punt va poder Casals mantenir contacte amb el seu Vendrell natal durant el seu llarg i definitiu exili?**

Poc, la relació bàsicament era per carta o per les visites de familiars i d'amics que al llarg dels anys va anar rebent. Tot i això, cal dir que ell sempre va estar informat de tot el que passava al Vendrell i la seva tan estimada i enyorada casa de Sant Salvador.

**¿Quins arguments va donar Casals per rebutjar la proposta d'ostentar la presidència de la Generalitat a l'exili? Per què creu que es va pensar en ell?**

El 1940, després de l'afusellament de Lluís Companys, president de la Generalitat de Catalunya, Josep Irla, que en aquell moment era el president del Parlament de Catalunya, va assumir la presidència. Després de diversos intents de refer el govern i de discussions internes, l'abril de 1954, el president Irla va dimitir del seu càrrec i va nomenar Josep Tarradellas conseller primer. Davant d'aquesta situació, s'aixecaren diverses polèmiques institucionals que van propiciar l'impuls d'una candidatura que proposava Pau Casals com a nou president de la Generalitat a l'exili. El seu nom simbolitzava la unió de tots els catalans i s'allunyava de les lluites partidistes. Pau Casals no va acceptar la proposició i va argumentar que ell no era un polític sinó un músic i que seguiria defensant Catalunya des de la seva condició. I així ho va fer, fins al final.



## BREUS



**IM** El Patronat Sardanista de Reus i l'IMMR han col·laborat en l'organització de l'exposició *Els artistes i la sardana*, que s'ha dut a terme entre el 20 de setembre i el 7 d'octubre a la Sala Quatre del Museu d'Art i Història. La mostra ha estat un dels actes que el Patronat programa enguany amb motiu del centenari de la sardana a Reus. El recull d'obres artístiques pertany al fons de la Fundació Universal de la Sardana i inclou peces de creadors catalans rellevants del segle xx. / IM. Foto: F. X. C. / IMMR.



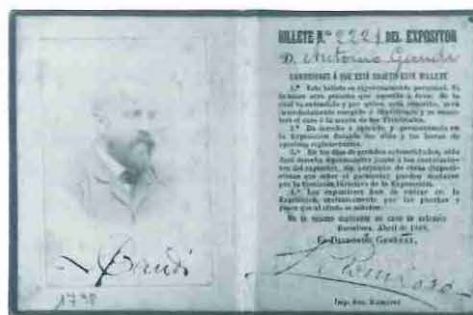
l'esport. El gruix de l'exposició el constitueixen fotografies del fons del Centre de la Imatge Mas Iglesias, i hi eren representats alguns dels millors fotògrafs d'aquesta col·lecció. / IM. Foto: F. X. C. / IMMR.

**IM** El passi permanent per a l'Exposició Universal de Barcelona de 1888 d'Antoni Gaudí, una peça pertanyent als fons de l'IMMR (foto inferior), forma part de l'exposició *Barcelona 1900*, que es pot visitar al Van Gogh Museum d'Amsterdam (Països Baixos) fins al 20 de gener de 2008. Aquest passi va estar exposat entre l'abril de 2002 i el passat mes de juny al MASV, dins de la mostra *Gaudí & Reus*. Ara, el museu holandès organitza una exposició que s'insereix en un cicle que dedica a grans ciutats modernistes d'Europa. El muntatge compta amb la col·laboració de la professora de la Universitat de Barcelona i conservadora convidada del museu holandès, Teresa M. Sala, qui n'ha comissariat el catàleg. / IM. Foto: F. X. C. / IMMR.



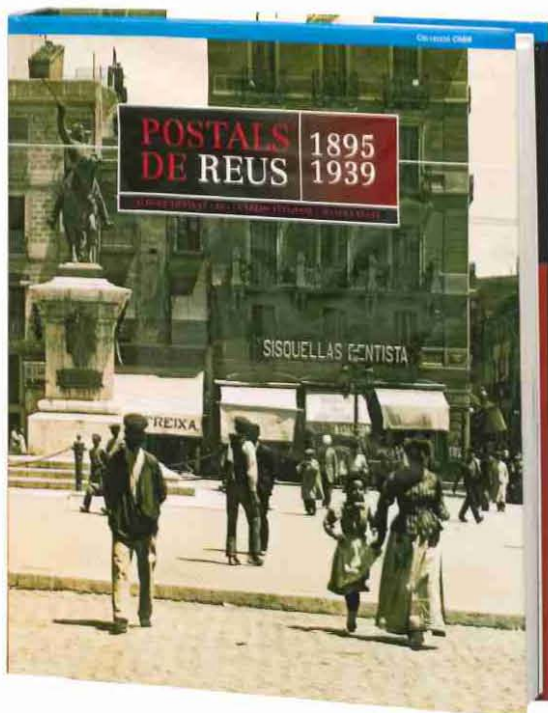
**IM** El passat mes de juny, l'IMMR va donar per finalitzada l'exposició *Gaudí & Reus*, del Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca. Aquesta mostra ha estat oberta des del 30 d'abril de 2002, quan es va inaugurar amb motiu de l'Any Gaudí. Moltes de les peces que pertanyen als fons de l'IMMR han passat a l'exposició permanent del nou Gaudí Centre, ja sigui en format facsimil o els originals. Amb aquest canvi, el MASV ha guanyat una nova sala a la planta baixa que destinarà a usos polivalents, com ara exposicions temporals, conferències i activitats diverses relacionades principalment amb l'àmbit de l'arqueologia. A la imatge, el nou muntatge del Gaudí Centre, a la plaça del Mercadal de Reus. / IM. Foto: F. X. C. / IMMR.

**IM** Diverses peces pertanyents als fons de l'IMMR han estat exposades en l'última edició de l'ExproReus, la Fira Catalana del Consumidor, que per última vegada ha tingut lloc al Palau de Fires de Reus. Uns esquis de la primera meitat del segle xx i un velocípede del XIX formaven part de la mostra que, seguint el fil temàtic de l'ExproReus d'aquest any, era dedicada al món de



**IM** La Biblioteca Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú ofereix fins al dia 17 de febrer de 2008 l'exposició *Del Nil a Catalunya. El llegat d'Eduard Toda*, basada en els objectes, imatges i documents relacionats o pertanyents al diplomàtic reusenc i vinculats a la seva estada a Egipte entre el 1884 i el 1886. Toda, a més de ser vicecònsol al Caire, va col·laborar en una important excavació arqueològica dirigida per l'egiptòleg Gaston Maspero a Deir el-Medina. Part de les peces i fotografies aplegades per Toda en la seva estada a Egipte van fer cap als fons del museu vilanoví, creat pel seu amic Víctor Balaguer. L'exposició és comissariada per Josep Padró, catedràtic d'Història Antiga de la Universitat de Barcelona, i en paral·lel s'han organitzat diverses activitats complementàries a la mostra. Més informació: [www.victorbalaguer-bmb.org](http://www.victorbalaguer-bmb.org) / IM.





# POSTALS DE REUS 1895-1939

ACONSEGUIU-LO  
ALS MUSEUS DE REUS I  
A LES PRINCIPALS LLIBRERIES



MUSEU D'ARQUEOLOGIA  
SALVADOR VILASECA  
REUS

Raval de Santa Anna, 59  
43201 REUS  
Tel. 977 010 660



MUSEU  
D'ART I HISTÒRIA  
REUS

Plaça de la Llibertat, 13  
43201 REUS  
Tel. 977 010 662



CENTRE D'ART  
CAL MASSÓ  
REUS

C. de Pròsper de Bofarull  
43202 REUS  
Tel. 977 010 664



CENTRE DE LA IMATGE  
MAS IGLESIAS  
REUS

C. de Jaume Vidal i Alcover, 6  
Parc de Mas Iglesias  
43204 REUS  
Tel. 977 010 665

## AGENDA

**IM** Els dies 2, 3 i 4 de novembre, al Centre de la Imatge Mas Iglesias, taller de fotografia històrica. Informació i inscripcions: 977 010 665.

**IM** El 7 i el 9 de novembre, a les 23 h, al Centre d'Art Cal Massó, espectacles pertanyents a la II Mostra de Poesia de Reus, Taca d'Oli.

**IM** Divendres 9 de novembre, a les 19 h, a Cal Massó, mostra de videocreació *Percepcions*.

**IM** Dissabte 10 de novembre, a les 12 h, a Cal Massó, espectacle infantil amb el grup Pa Sucat (organitza: CAER).

**IM** Divendres 16 de novembre, a les 19 h, a Cal Massó, mostra de videocreació *Percepcions*.

**IM** Del 16 al 24 de novembre, en diferents espais, Festival Europeu de Cinema i Televisió Memorimage 2007 - Films d'avui amb imatges d'ahir. Inauguració el dia 16, a les 19 h, a la Sala Santa

Llúcia, i cloenda el dia 23, a les 22 h, al Teatre Bartrina.

**IM** Dimarts 13 de novembre, a les 19 h, a Cal Massó, mostra de videocreació *Percepcions*.

**IM** Fins al 25 de novembre, al Centre de la Imatge Mas Iglesias, exposició *Mac. Traços de cinema*. Mostra de cartells cinematogràfics del reusenc Macario Gómez.

**IM** Del 29 de novembre a l'1 de desembre, a Cal Massó, conferències virtuals a través de l'Anella Cultural, dins el programa del festival NOW! del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. A les tardes, a la Biblioteca Central Xavier Amorós.

**IM** Divendres 30 de novembre, a les 19 h, a Cal Massó, mostra de videocreació *Percepcions*.

**IM** Divendres 7 de desembre (i la resta de divendres del mes de desembre), a les 19 h, mostra de videocreació *Percepcions*.

**IM** Fins al 5 de gener, al Centre d'Art Cal Massó, exposició *La Felicitat de (Viure a) la Ciutat de Dalt*, en homenatge a Carles Amill. Fins al 15 de gener, al Museu d'Art i Història, exposició *Cartells de la Segona República, 1931-1939*, a la Sala Reus. La mostra compta amb un complet catàleg (146 cartells), que és el número 3 de la «Col·lecció Museus de Reus» de l'IMMR.

**IM** Del 16 al 20 de gener, a Cal Massó, a les 21 h, representació teatral de *La més forta*, d'August Strindberg, dirigida per Francesc Cerró. Organitza i produeix l'Àrea d'Art i Creació de l'IMMR, amb la col·laboració del CAER.

**IM** Dijous 31 de gener, a Cal Massó, inauguració de l'exposició *¿Has visto lo que ha hecho la guerra de tu hija?*, de Lúcia Pérez.

**IM** Durant tot el curs 2007-2008, tallers pedagògics dels Museus de Reus adreçats a centres educatius (vegeu la secció «Del Museu» d'aquest *Informatiu Museus*).



II Festival Europeu  
de Cinema i Televisió

Reus  
2007

# memorimage

FILMS D'AVUI AMB IMATGES D'AHIR

**nou. diferent. únic**  
**una experiència**

Reus, del 16 al 24 de novembre

Organitzat per:

**CINEMA RESCAT**

ASSOCIACIÓ CATALANA PER A LA RECERCA I  
RECUPERACIÓ DEL PATRIMONI CINEMATOGRÀFIC

Conjuntament amb:

  
AJUNTAMENT DE REUS  
ÀREA DE CULTURA

  
CENTRE DE LA IMATGE  
MAS IGLESIES  
REUS

 UNIVERSITAT  
ROVIRA I VIRGILI

Per a més informació:

Tel. 977 302 071 [info@memorimagefestival.org](mailto:info@memorimagefestival.org) [www.memorimagefestival.org](http://www.memorimagefestival.org)